Očuvanje i transformacija identiteta Ukrajinaca u Zagrebu i Lipovljanima

Novosel, Sara

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:831192

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

Repository / Repozitorij:

ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zagrebu - Filozofski fakultet

Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju

Odsjek za istočnoslavenske jezike i književnosti, Katedra za ukrajinski jezik i književnost

DIPLOMSKI RAD

Očuvanje i transformacija identiteta Ukrajinaca u Zagrebu i Lipovljanima

Studentica: Sara Novosel

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Marijeta Rajković-Iveta
Komentorica: dr. sc. Ana Dugandžić

Zagreb, rujan 2020. godine

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad „Očuvanje i transformacija identiteta Ukrajinaca u Zagrebu i Lipovljanima“ izradila potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentorice: izv. prof. dr. sc. Marijeta Rajković-Iveta i komentorice dr. sc. Ane Dugandžić. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

Sara Novosel

Sadržaj:

1.1. O identitetu ……..…….6
1.2. Metodologija i cilj istraživanja……. 8
1.3.Dosadašnja istraživanja Ukrajinaca u Hrvatskoj i izvori rada.…… 10
1.4.Statistički podaci ……...…….……..12
2. Povijest doseljavanja Ukrajinaca na prostor jugoistočne Europe (i Hrvatske)…..…....15
3. Ukrajinske institucije na hrvatskom prostru kroz povijest ……..…..20
3.1.„Prosvjeta“ ……...21
4. Ukrajinska prosvjetna društva ……..22
4.1.Ukrajinsko kulturno-prosvjetno društvo „Kobzar“ Zagreb ……..…23
4.2.Ukrajinsko kulturno-prosvjetno društvo „Karpati“ Lipovljani……..….. 29
5. Grkokatolička crkva ……..……..…34
5.1.Grkokatolici u Hrvatskoj ……..…35
5.2.Grkokatolička crkva u Lipovljanima ……..…..37
5.3.Grkokatolička crkva kao čuvar nacionalnog identiteta Ukrajinaca ……..……39
6. Ukrajinci u Lipovljanima……..43
7. Ukrajinci u Zagrebu……..49
8. Izvan institucijske aktivnosti Ukrajinaca na području Republike Hrvatske……..62
9. Zaključak ……64

Literatura

Prilozi

1. O identitetu

Čovjek je oduvijek imao potrebu za pripadanjem zajednici s kojom dijeli zajedničke osobine i iskustva. Postojala je ideja zajednice koja svoje korijene nosi od vremena naših davnih predaka „koji su iz ledenog doba ostavili za sobom predragocjene tragove svjedočeći kako su itekako umjeli simbolizirati svoju grupnu pripadnost. Primjerice, spiljske slikarije kazuju nam da su spilje bile prostor društvenog okupljanja, prostor kulturnog, religijskog i umjetničkoga izražavanja.“ (Grbić-Jakopović 2014: 36). Ta svijest o zajedništvu raste i razvija se usporedno s čovjekom i uvrštava se u jednu od temeljnih ljudskih kategorija (ibid. 37).

Rast interesa za istraživanje identiteta javlja se nakon Drugog svjetskog rata, osobito 1960-ih godina. Pojam etniciteta koji implicira promjenu postaje glavnim predmetom istraživanja i počinje se gledati kao glavni aspekt grupnog odnosa, a ne grupnog posjedovanja. (ibid. 39).

Identitet nastaje kao rezultat identifikacije pojedinca. Prema primordijalističkom shvaćanju, ono što je bitno za etničku identifikaciju je privrženost određenoj zemlji i povezanost s njom, a ne nastanjenost na njoj i posjedovanje iste. Kulturalistički pristup uvažava kulturno naslijeđe, ali povezuje ga sa „socijalizacijom pojedinca unutar grupe te mogućnošću i sposobnošću interiorizacije kulturnih obrazaca“ (Milanja 2012: 30).

„Identitet je oblik organizacije grupe ili princip podjele društva čije se značenje može mijenjati u vremenu i s obzirom na situaciju; fluidan je i neodređen aspekt društvenoga života s kojim se može manipulirati; različitoga je značenja u različitim situacijama te najčešće od samih sudionika ovisi kakav će on biti“ (Grbić-Jakopović 2014.). Čovjek u životu koristi više identiteta; klasni, vjerski, spolni itd. Da bi zadovoljio svoju potrebu pripadanja nekom kolektivu, nečemu što dijeli s njime iste značajke, a čini ga različitim od ostalih koji ne dijele te elemente, on razvija nacionalni identitet. Nacionalni identitet je složeni konstrukt sastavljen od više elemenata. On je glavni element poistovjećivanja s kolektivom i „predstavlja dominantno mjerilo kulture i identiteta...” (Smith 1998: 261).

Smith razlikuje dva modela nacionalnog identiteta koji se međusobno preklapaju s prevlašću jednog ili drugog. Prvi je tzv. zapadni model koji naglasak stavlja na kompaktan i utvrđen teritorij koji dijeli međusobnu povezanost s ljudima koji ga nastanjuju. Taj teritorij, domovina, kroz generacije postaje „skladište sjećanja i asocijacija” (ibid. 62), mjesto gdje su njihove znamenite osobe, heroji, sveci, živjeli i borili se. Dijelovi zemlje poprimaju značaj

svetih mjesta. Osim teritorija, važna je univerzalnost zakona i institucija u kojima vlada jedinstvena politička volja. Bitan je zajednički, građanski skup i ideje koje stvaraju zajedničke ciljeve i izvjesnu zajedničku kulturu i tradiciju. Uzajamna prava i dužnosti pripadnika tog naroda odnose se samo na njih, a isključuju se nepripadnici (usp. ibid.).

Drugi model je najprisutniji u istočnoj Europi i Aziji, a naglasak se u ovom modelu stavlja na etnicitet. Zapadni model dopušta odabir zajednice kojoj će se pripadati, a etnički model, napravljen po principu natporodice, ističe da se pripadnikom neke nacije postaje rođenjem i bez obzira na migracije, taj etnički žig ne može se izbrisati; ovdje naciju predstavlja zajednica ljudi iste loze (mitski zajednički preci određene nacije[1]) (ibid.). Za oblikovanje nacije kod istočnog modela središnju ulogu su imali filolozi i folkloristi.

Od 80-ih godina prošlog stoljeća počinju se promovirati nove dimenzije društvene dinamike, među njima je pojam „hibridnog identiteta" koji pretpostavlja vrstu koegzistencije „staroga i novoga". Hall ju naziva „novim etnicitetom". On je nepredvidljiv u svojoj transformaciji, to polje je zamišljeno i iracionalno. Po njemu „identitetski resursi nisu relevantni sami po sebi, nego po načinu kako nastaju, kako ih njihovi nositelji koriste, koji im smisao pripisuju i u koju svrhu (Grbić-Jakopović 2014: 42).

Kultura je definirajući čimbenik čovjekovog identiteta. Činjenica je, prema L. C. Roviri, da običaji, povijesne ličnosti, vrijednosti koje međusobno kao grupacija dijele u određenoj kulturi imaju izrazito snažan utjecaj na samodefiniranje određene osobe, na to kako se ponaša, što misli i kakvi su mu pogledi na život. Kulturni identitet obuhvaća sve što se odnosi na sebstvo, samu srž čovjeka, na njegovu pripadnost grupi, sustave vjerovanja i osjećaja samovrijednosti. To je, kako kaže Rovira, „ukupan zbroj načina življenja koji je napravila grupa ljudi prenošenjem s jedne generacije na drugu." (Rovira 2008: 66). Fundamentalna sastavnica kulturnog identiteta je njegov jezični dio. Jezik je ono kroz što prenosimo i predstavljamo svoju kulturu i njezine vrijednosti. „Jezik – i kod i sadržaj – je kompleksan ples između interne i eksterne interpretacije našeg identiteta" (Baez 2002: 123). Religijski identitet je vrsta identiteta koji određuje pripadanje određene osobe nekoj grupi kroz zajedničke religijske vrijednosti i njezin sadržaj koje zastupa on kao pojedinac i određena grupacija.

Za Baumana, kako navodi Grbić-Jakopović identiteti su „nestabilan produkt ljudskog realiteta" (Grbić-Jakopović 2014: 53). U vrijeme postmoderne koje je obilježeno konstantnom

[1] Kod Ukrajinaca to su osnivači Kijeva, trojica braće; Kyj, Šček, Horyv i njihova sestra Lybid'.

mobilnošću identiteti se počinju problematizirati. Oni su „fluidni, ambivalentni, promjenjivi i u stalnoj fluktuaciji.“ (Grbić-Jakopović ibid.).

U ovom radu cilj je istražiti transformaciju i očuvanje nacionalnog identiteta Ukrajinaca koji žive u Zagrebu i Lipovljanima, na koji način čuvaju svoju kulturu, kroz kakve aktivnosti i kako se prezentiraju većinskom stanovništvu, je li došlo do povezivanja i stapanja hrvatske i ukrajinske kulture te je li se kod Ukrajinaca stvorio hibridni identitet. Također, zanimalo me je u kojoj je mjeri za očuvanje nacionalne samobitnosti važan njihov religijski identitet i kako on utječe na usporavanje asimilacije. Isto tako, istražila sam u kojoj mjeri je sačuvan jezični identitet i na koji način poznavanje jezika pogoduje osnaživanju i njegovanju veze s Ukrajinom.

1.2. Metodologija i cilj istraživanja

Rad se bavi ukrajinskom nacionalnom manjinom na području Republike Hrvatske, točnije, u fokusu su mjesto Lipovljani smješteno u zapadnoj Slavoniji i grad Zagreb. Istraživanje je provedeno kvalitativnom metodom. Korištena je multilokalna etnografija, kao socijalni fenomen u kojem se fokus ne stavlja samo na jednu stranu, već se prate ljudi, njihovo kretanje i socijalne veze kroz čitav prostor (Falzon 2016: 1) isprepletena s etnografijom pojedinačnog i življenim iskustvima. Za sugovornike sam odabrala potomke Ukrajinaca koji su se doseljavali na ove prostore od razdoblja Austro-Ugarske Monarhije do suvremenosti, uključujući i posljednji, četvrti val migracija. Pitanja u polustrukturiranim intervjuima odnosila su se na razloge dolaska (njih ili njihovih predaka), sjećanja na njihovo podrijetlo te na koji način čuvaju svoj identitet (kulturni, jezični, religijski i nacionalni) i jesu li nastali hibridni identiteti. Postavljala sam im pitanja o kulturnim različitostima, nacionalnoj gastronomiji, ukrajinskom jeziku i običajima koje njeguju. Zanimalo me je kada je i zašto došlo do asimilacije i u kojoj generaciji migranata. Intervjui koji su se provodili u Zagrebu obuhvatili su većinom suvremene useljenike, a pokušala sam doći i do pripadnika starijih valova migracije, oba spola. Istražila sam kako se u većoj sredini (glavnom gradu) njeguje ukrajinski identitet, kako se promiče očuvanje jezika i običaja. U oba slučaja/istraživana lokaliteta zanimalo me je i kako identitet prezentiraju, odnosno kako se on transformira.

Tijekom terenskog istraživanja razgovarala sam s osam kazivača od kojih su dva muškarca i jedna žena pripadnici druge generacije migranata rođene na ovim prostorima

(Hrvatska i Bosna i Hercegovina ali od osnutka druge Jugoslavije preselili su na današnji teritorij Republike Hrvatske živi u Hrvatskoj), odnosno treće generacije koja živi na prostoru bivše Jugoslavije, a sada žive u Lipovljanima. U Zagrebu je većina kazivača, četiri žene, pripadnice posljednjeg, četvrtog vala emigracije koje su došle u posljednjih desetak godina iz Ukrajine u Hrvatsku iz bračnih razloga. Jedan kazivač je pripadnik prve generacije koja živi u Zagrebu, druge koja je rođena na području Hrvatske, odnosno Bosne i Hercegovine, a treće koja živi van Ukrajine. Kod biranja kazivača nastojala sam obuhvatiti oba spola (pet žena i tri muškarca) u starosti od dvadeset do sedamdeset godina, srednjeg i visokog obrazovanja, aktivnih i neaktivnih u udrugama kako bih prikazala heterogenost življenih iskustava.

Svi kazivači su Ukrajinci koji već dulje vrijeme žive u Hrvatskoj. Na popisima stanovništva izjašnjavaju se Ukrajincima i subjektivno se tako smatraju – potonje je vrlo bitno kod kazivača iz Lipovljana iz razloga što oni već generacijama ne žive u Ukrajini, ali ukrajinski identitet im je jako važan, poznaju jezik i kulturu te prakticiraju ukrajinske običaje. Kod suvremenih useljenika bitno je pitanje prenošenja ukrajinskog jezika i kulture na svoju djecu i usklađivanje ukrajinskih i hrvatskih običaja s obzirom na mješovite brakove u kojima se nalaze.

Također, zanimalo me je i koju ulogu ima grkokatolička vjeroispovijest kod pojedinih pripadnika te manjinske zajednice te je li povezana s ukrajinskim nacionalnim identitetom s obzirom na to da Smith navodi u djelu *Nacionalni identitet* „Vjerske zajednice često su tijesno povezane s etničkim identitetima, mada su svjetske religije nastojale prekoračiti i ukinuti etničke granice, većina vjerskih zajednica podudarala se s etničkim grupama. ...čak i danas mnoge etničke manjine zadržavaju snažne vjerske spone i ambleme...” (Smith 1998: 19), stoga je svim kazivačima postavljeno pitanje značaja religije u njihovom životu, prakticiranju vjere. Uz religiju, postavljena su im pitanja koja se tiču ukrajinskih običaja, prakticiranju li ih i u kojoj je mjeri na njihovom stolu danas zastupljena ukrajinska nacionalna gastronomija.

I u Lipovljanima i u Zagrebu djeluju kulturno-prosvjetna društva, pa sam istražila koliko ona promiču ukrajinsko-hrvatske veze, ukrajinsku kulturu, jezik i folklor i postoji li koja dobna skupina ili spol koji čine veću zastupljenost u društvima i na koji način djeluju i predstavljaju se domicilnom stanovništvu. Za kazivače birala sam pojedince koji su aktivni u tim društvima. Dvojica kazivača, u Zagrebu i u Lipovljanima, predsjednici su ukrajinskih društava koja se bave čuvanjem i promoviranjem ukrajinske kulture. Njima su postavljena pitanja o broju članstva u udrugama, zainteresiranosti za aktivno sudjelovanje, naročito mladih, dobnoj skupini koja je zastupljena te aktivnostima kojima se bave i suradnji s ostalim

ukrajinskim društvima u Hrvatskoj i izvan njezinih granica, ali i udrugama koje promoviraju različite kulture i nacionalne manjine.

S dijelom kazivača koji su došli u Hrvatsku unazad dvanaest godina razgovor je, prema njihov želji, vođen na ukrajinskom jeziku. Navedene intervjue u tekstu navodila sam u fusnotama, a prijevode na hrvatski jezik stavila sam u tekst. Sve s ukrajinskog na hrvatski jezik prevela sam sama. U radu su svi kazivači, uz svoju suglasnost, navođeni imenom i prezimenom.

Glavni cilj rada je istražiti i usporediti u kolikoj mjeri je sačuvan identitet Ukrajinaca u Zagreba i Lipovljanima, na koji način i pomoću kojih institucija su ga pripadnici ove manjinske zajednice u Hrvatskoj čuvali kroz povijest te je li se i kako transformirao. S obzirom na malu količinu literature vezane uz ukrajinsku dijasporu na ovom području, fokus rada bio je na kazivačima i etnološkoj građi dobivenoj kvalitativnim intervjuima.

1.3. Dosadašnja istraživanja Ukrajinaca u Hrvatskoj i izvori za rad

O Ukrajincima u Hrvatskoj postoji vrlo malo literature. O njima pišu potomci doseljenika, među njima je Pavlo Holovčuk, Ukrajinac rodom iz Devetine, malog mjesta pokraj Banja Luke koje je bilo naseljeno u najvećoj mjeri Ukrajincima i Poljacima. Autor je u svojoj knjizi sakupio priče susjeda iz Bosne i Hercegovine (okolica Prnjavora i Banja Luke) i Hrvatske (Lipovljani i okolna mjesta). To su crtice iz njihovog svakodnevnog života, sjećanja na dolazak, opisi prvih kuća, ekonomske situacije doseljenika i humoreske. On piše: „Ovo je samo jedno svjedočenje o doseljenju tisuću ukrajinskih obitelji iz Galicije u Bosnu. Nažalost, propustili smo vrijeme da slična svjedočanstva zapišemo prije 50-60 godina.“ (Holovčuk 2018: 8). U intervjuu koji se s njim provodio u Lipovljanima, gdje danas živi, dobila sam uvid u svakodnevni život i probleme Ukrajinaca tijekom druge polovine 20. stoljeća. Budući da je tijekom intervjua često generalizirao, dobila sam uvid i o drugim Ukrajincima, njihovoj prisiljenosti na sekundarnu emigraciju nakon ratova koji su zadesili ove prostore, naročito nakon Drugog svjetskog (1941-1945). On je iz Bosne i Hercegovine u Lipovljane preselio 80-ih godina prošlog stoljeća, ponajviše iz političkih razloga. Njegova knjiga mi je pomogla da saznam nešto više o običajima za koje mi je sam kazivač rekao da su i danas prisutni u njegovom životu:

> „Mi prakticiramo u mjeri skoro 100% kao što smo i nekada sa svojim roditeljima. Moji roditelji su prakticirali sve božićne običaje, uskršnje običaje, svetkovanje blagdana. Nastojimo sve u kolkoj mjeri možemo.“ (Pavlo Holovčuk, pripadnik druge generacije migranata rođene na ovim prostorima)

Također, iz knjige sam saznala i na koji način je njegov djed došao u Devetinu iz Ukrajine, kako su putovali i slično, što je vrlo dragocjena informacija jer potomci prvih doseljenika koji bi mogli opisati detaljno dolazak svojih roditelja su većinom umrli, a kasnije generacije mi nisu bile dostupne iz različitih razloga. O dolasku njega i njegove obitelji bit će riječi nešto kasnije.

Uvid u doseljavanje Ukrajinaca u Lipovljane pružio nam je grkokatolički svećenik Roman Miz koristeći se „Spiskom stranih državljana poljskih boravećih na području općine Lipovljani“ u kojem je kronološki pratio doseljavanje, broj obitelji koje su se doselile u pojedinoj godini, njihova imena i prezimena, počevši od 1894. do 1935. godine. Napominje kako Spisak “mogućno ima neke sitne pogreške, al one ne bi trebale znatno utjecati na cjelokupnu ispravnost dokumenta” (Miz 2004:21). Detaljnije o povijesti doseljavanja, načinu života i djelovanju Ukrajinaca u Hrvatskoj, koji je također zbornik dokumenata i članaka daje knjiga *Ukrajinci Hrvatske, materijali i dokumenti* iz listopada 2002. čiji urednik je Slavko Burda, a pisana je na ukrajinskom jeziku. U njoj postoji zapis ukrajinskog etnologa Volodymyra Gnatjuka koji je krajem 19. stoljeća prvi napravio znanstveni opis života Rusina (kako su se tada izjašnjavali o svojoj nacionalnosti Ukrajinci) u južnoslavenskim zemljama došavši u Bačku (današnja Vojvodina, Republika Srbija) gdje je sakupio, obradio i izdao „značajan folklorni materijal“. Prema njemu, kako navodi Olena Malynovs'ka u svom članku, 90-ih godina 19. stoljeća u Bačkoj i Srijemu živjelo je između dvanaest i trinaest tisuća Rusina (Malinovs'ka 2002: 6).

O radu kulturno prosvjetnih društava ukrajinske nacionalne manjine piše Ivan Semenjuk u *25 godina KPD Ukrajinaca „Karpati“ Lipovljani 1992.-2017* gdje se vrlo iscrpno piše o njihovim aktivnostima, članstvu i manifestacijama u kojima sudjeluju. Više o radu društava kazivali su mi njihovi predsjednici Ivan Semenjuk iz Lipovljana i Slavko Burda iz Zagreba, što je bilo naročito važno za dio koji se odnosi na rad zagrebačkog društva „Kobzar“ o čijem radu nema pisanih tragova.

1.4. Statistički podaci

U nastavku se nalaze statistički podaci preuzeti iz knjiga Mirka Korenčića *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske: 1857-1971* i Jakova Gele *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske: 1880. - 1991.: po naseljima.*, prvi i drugi svezak. Oni se odnose na starije podatke koji nisu dostupni na internetskim stranicama Državnog zavoda za statistiku i obuhvaćaju period od 1880. do 1991 godine. Noviji podaci, iz 2001. i 2011. godine prikupljeni su s mrežnih stranica Državnog zavoda za statistiku. U ovom osvrtu preuzeti su podaci na razini čitave Hrvatske da bi se dobio generalni uvid u to koliko se stanovnika na teritoriju čitave države etnički izjašnjava Ukrajincima, zatim na razini grada Zagreba i potom u Lipovljanima.

Zagreb je ovdje posebno obuhvaćen zbog primjera glavnog grada, mjesta gdje vlada urbani način života i mjesta koje je središte ekonomske, duhovne i kulturne moći, multietničke sredine u kojoj su razlike sastavni dio života. Lipovljani su općina koju još nije zahvatila prevelika urbanizacija i industrijalizacija, homogenije je, ali i multietničko mjesto u kojem su Ukrajinci prisutni od 1884. godine, prema „Spisku“ kojim se služio Roman Miz kada je pisao knjigu o Ukrajincima u Lipovljanima i Novoj Subockoj. Također, u Lipovljanima se dogodio veliki priliv Ukrajinaca iz Bosne i Hercegovine nakon Drugog svjetskog rata, koji su sa sobom donijeli svoje običaje. Prema riječima jednog od kazivača u Lipovljanima, oni koji su došli iz Bosne i Hercegovine donijeli su ukrajinske običaje koje su Ukrajinci „starosjedioci“ već zaboravili zbog visokog stupnja asimilacije s društvom.

Ukrajinci na hrvatskom i etničkom i povijesnom prostoru od 1880. do 2011.

1880.	1253
1890.	1600
1900.	2076
1910.	5592
1948.	6397
1953.	-
1961.	-
1971.	6521
1981.	5836
1991.	5747
2001.	1977* (0,04%)
2011.	1878* (0,04%)

Ukrajinci na području Zagreba 1880.-2011.

Prema nacionalnoj pripadnosti

1880.	-
1890.	-
1900.	16
1910.	47
1948.	192
1953.	-
1961.	-
1971.	301
1981.	382
1991.	450
2001.	333* (0,04%)[2]
2011.	332* (0.04%)[3]

Ukrajinci na području Lipovljana 1880.-2011.

Prema nacionalnoj pripadnosti

1880.	-
1890.	-
1900.	-
1910.	275
1948.	302
1953.	-
1961.	-
1971.	286
1981.	244
1991.	257
2001.	177 * (4,32%)[4]
2011.	148* (4,28%)[5]

(*) podaci iz popisa 2001. i 2011. godine obuhvaćaju samo ukrajinsku nacionalnu manjinu, dok se raniji popisi odnose na Ukrajince i Rusine zajedno.

U popisima stanovništva bila je jedna zajednička rubrika Ukrajinci i Rusini, a jedno vrijeme su bile obje etničke zajednice upisane pod imenom „Rusin/Ruten“ o čemu govori i Boris Graljuk u svojoj knjizi *100 godina grkokatoličke župe u Lipovljanima* u poglavlju o doseljavanju Ukrajinaca u Lipovljane iz zapadne Ukrajine: „Ukrajinci koji se tada nazivaju i

[2] Odnosi se na zastupljenost ukrajinskog stanovništva u postocima.
[3] Ibid.
[4] Ibid.
[5] Ibid.

pišu Rusini, a u državnim i crkvenim dokumentima pisani su nazivom Ruten/Ruteni, a koji žive na krajnjim zapadnim povijesnim prostorima Haličine, najzapadnija je etnička skupina ukrajinskog naroda koja se još naziva Lemki.“ (Graljuk 2010: 28). Autor ne navodi točno razdoblje u kojem se to događalo, niti specificira o kojim državnim i crkvenim dokumentima se radi. Imenom „Rusini“ koristili su se Ukrajinci u prvim valovima doseljavanja dok se u druga dva vala oni počinju izjašnjavati Ukrajincima što je povezano s ukrajinskim narodnim preporodom koji je započeo na ruskom dijelu Ukrajine (usp. Zlodi)[6] kao izraz otpora na jaku rusifikaciju koju je Rusko Carstvo provodilo, a kasnije se širi i na jugozapadne dijelove Ukrajine. U obzir se mora uzeti tadašnja geopolitička situacija u kojoj je Ukrajina bila podijeljena između dva velika carstva: Austro Ugarske Monarhije i Ruskog Carstva. Položaj Ukrajinaca je bio različit, u zapadnom dijelu su imali veće slobode i vjerojatno se zato dulje zadržalo imena stare ukrajinske države Kijevska Rus' odnosno Rutenija (latinski naziv za Kijevsku Rus'). Nadalje, iz hrvatskih popisa stanovništva do 2001. godine ne znamo podatke o broju Ukrajinaca budući da su se na popisima stanovništva pod Ukrajince izjašnjavali i Rusini. Upravo u tom razdoblju Rusini u Republici Hrvatskoj dobivaju status nacionalne manjine.

Iako problematični, statistički podaci prema narodnosnom sastavu iz popisa stanovništva pokazuju da su se Ukrajinci na hrvatski etnički i povijesni prostor kontinuirano naseljavali od 1880. godine do sredine 20. stoljeća. Za iduća dva popisa nemamo podatke. Od 2001. godine broj se smanjuje što pokazuje gubljenje identiteta i procese asimilacije. U obzir se treba uzeti tadašnja geopolitička situacija kao i to da su se tijekom vremena državne granice mijenjale što doprinosi dodatnoj konfuziji koja se tiče broja Ukrajinaca naseljenih na ovim prostorima.

Prema statističkim podacima koji se odnose na narodnosni sastav u Lipovljanima broj Ukrajinaca saznajemo tek iz popisa iz 1910. godine. Istraživači također navode problematiku prvih popisa stanovništva iz kojih nije jasan broj Ukrajinaca. Miz (Miz 2004: 20) u svojoj knjizi navodi da su se neki Ukrajinci izjašnjavali kao Rusi, odnosno Poljaci, naročito u Lipovljanima gdje su naseljeni Ukrajinci s područja Galicije i Lemkivščine koji su bili pod utjecajem Poljske.

Prema podacima koji su nam dostupni primjećujemo da nakon 1948. dolazi do kontinuiranog pad broja Ukrajinaca, osim neznatnog povećanja 1991. godine.

[6] https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=12455 (pristup 17.8.2020.)

Statistički podaci za Zagreb pokazuju porast broja Ukrajinaca iz godine u godinu koji se najviše očituje u popisu za poslijeratnu 1948. godinu kada dolazi do nagle industrijalizacije i urbanizacije zemlje koja dovodi do migracija sa sela u grad. Tako njihov broj u Zagrebu raste do Domovinskog rata 1991. dok u Lipovljanima polako opada.

Prema popisu stanovništva iz 2001. godine u Zagrebu su navedene 333 osobe koje su se prema nacionalnosti izjasnile Ukrajincima, a njih 210 smatra ukrajinski jezik svojim materinjim. Podaci za 2011. pokazuju kako se 332 osobe izjašnjavaju Ukrajincima dok ih ukrajinski jezik smatra svojim materinskim jezikom njih 189[7]. Uzrok velikog broja govornika može biti dolazak novih Ukrajinaca kao pripadnika suvremenih useljenika.

2. Povijest doseljavanja Ukrajinaca na prostor jugoistočne Europe i Hrvatske

O dolasku Ukrajinaca na ove prostore piše Zdravka Zlodi u članku *Rusini/Ukrajinci u Hrvatskoj – etape doseljavanja i problem imena* (2005). U njezinom članku raščlanjuju se dva velika na četiri manja vala doseljavanja. Prvi val (1745.-1768.) obuhvatio je Ukrajince iz Zakarpaća koji su naselili prostore današnje Bačke (Republika Srbija). Do drugog vala dolazi nakon uništenja Zaporoške siči 1775. godine kada Zaporošci dolaze i nastanjuju Bačku i druge dijelove Vojvodine. Nakon 1878. Habsburška Monarhija počinje plansko naseljavanje stanovnika iz drugih dijelova carstva na područje Bosne i Hercegovine. U ovom valu najviše se doseljavaju Ukrajinci s područja Galicije (Galicijani) i sjevernog dijela Bukovine, a tek manji dio iz Zakarpaća. Dok su prva tri vala pretežito ekonomske migracije, u četvrtom se pojavljuje politička emigracija nastala nakon uništenja Ukrajinske Narodne Republike koja je osnovana nakon izbijanja revolucije 1917., te Zapadnoukrajinske republike koja je obuhvaćala prostor istočne Galicije i sjeverne Bukovine (1921.) (Zlodi 2005: 409).

Temeljitiji pregled doseljavanja daje Olena Malynovs'ka iz Kijeva u članku *Ukrajinska dijaspora u južnoslavenskim zemljama* (Ukrajins'ka diaspora v pivdennoslov´jans'kyh zemljah) koji je uvršten u zbornik *Ukrajinci Hrvatske*. U njemu daje kratak opis doseljenja od 18. stoljeća do suvremenosti. Ovdje se ukrajinska dijaspora dijeli na dvije grupe. Imigranti prvog vala koji su se javili na dunavskim obalama u oblastima povijesnih naziva Bačka, Banat i Slavonija (Vojvodina i Hrvatska) u 18. stoljeću sebe zovu Rusinima ili Rusnacima. Autorica

[7] https://www.dzs.hr/hrv/censuses/Census2001/Popis/H01_02_03/H01_02_03.html

dalje navodi da je rusinski, odnosno rus'ki jezik bačvansko-srijemski dijalekt ukrajinskog jezika koji pripada jugozapadnom govoru, ali protekom vremena jezik je usvojio mnogo inozemnih elemenata i značajno se udaljio od ukrajinskog jezika (Malynovs'ka 2002: 6). Uprava državne komore u Kupi (organ administrativnog upravljanja) dala je posao onima koji su prvi došli na taj prostor. To je bilo jedanaest rusinskih obitelji. Zbog toga što su se pokazali dobrim radnicima, ujesen je dovedena nova grupa Rusina i ta godina, 1745. smatra se početkom prve ukrajinske imigracije na prostor Bačke i Srijema. Godine 1751. započinje naseljavanje Ukrajinaca u selo Krstur koji kasnije mijenja ime u Ruski Krstur i danas se nalazi u Srbiji. Autorica u istraživanju koristi dokument koji sadrži detaljan uvid u red i uvjete preseljenja. Po njemu Myhajlo Munkačy dobiva dozvolu dovesti ovdje 200 obitelji „Rusina-tuđinaca". Zemlja se dijeli ovisno o broju radnika u obitelji, podjela se vršila na 32 golda[8] obradive zemlje. Visina najamnine iznosila je 300 forinti, a osim toga trebalo je platiti osminu urodom u naturi. Prve dvije godine najam i druga davanja nisu se uzimali, a za to vrijeme doseljenici su se obvezali napraviti si stan (ibid.).

Iz istog članka nadalje saznajemo da se nešto kasnije javila nova grupa ukrajinskih migranata – Zaporošci. Kozaci Zaporoške siči naselili su Vojnu krajinu. Josip II. dao im je zemlju, a zauzvrat su morali tijekom rata s Osmanlijama (Turcima) sudjelovati u bitkama, pješadijom, konjanicima ili veslarima. Plaćeni su bili kao i austrijski vojnici, a imali su svojevrsnu autonomiju. Sami su međusobno dijelili zemlju, bili su oslobođeni odijevanja u austrijsku uniformu, zadržali su svoju odoru i naoružanje. Sudili su vlastitim sudom po kozačkim običajima i sami su birali Košovog atamana koji je po činu odgovarao tadašnjem činu pukovnika austrijske vojske. Što se s tim Kozacima kasnije dogodilo nitko ne zna. Postoje različite hipoteze i nagađanja među povjesničarima, jedno od njih je da su se asimilirali s domaćim stanovništvom i posrbili, što je malo vjerojatno, a dokaza o dodiru Kozaka s bačkim Rusinima zapravo i nema. Autorica navodi kako je „migracija u Bačku trajala dugo, doseljenici su se bavili uglavnom poljoprivredom i stokom, a s vremenom se počelo razvijati zanatstvo." (Malynovs'ka 2002: 8).

Početkom 19. stoljeća nestaje obradive zemlje i dolazi do prenapučenosti. Iz zapisa koji sadrži molbu za podjelu zemlje Krsturcima, poslanog vlastima 1824. godine vidljivo je da su od 534 obitelji njih 154 bili bezemljaši. Oni su krenuli naseljavati Srijem i Slavoniju, a prvo organizirano preseljenje dogodilo se 1802. u Srijem (usp. ibid.).

[8] Stara ukrajinska jedinica za površinu koja odgovara 0,48 ha, koristila se za vrijeme Austro Ugarskog Carstva.

O planskom naseljavanju Ukrajinaca na ove prostore svjedoče i moji kazivači iz Lipovljana čije su obitelji u sklopu državnog raseljavanja svojih građana dobile zemlju na području Bosne i Hercegovine, a kasnije su preselile u Lipovljane. Pavlo Holovčuk i Ivan Semenjuk druga su generacija koja je rođena na ovim prostorima i potomci su obitelji koje su bile dio organiziranog preseljenja Ukrajinaca iz zapadnog dijela svoje zemlje, Galicije i Lemkivščine na nenaseljene dijelove Bosne, Hrvatske i Vojvodine. O dolasku svoje obitelji Pavlo Holovčuk pisao je u svojoj knjizi *Sjećanja na život Ukrajinaca u Bosni i Hrvatskoj,* a tijekom intervjua mi je kazao:

> „To ću Vam ukratko reći, dobar dio ovdašnjih Ukrajinaca došao je iz Bosne ovdje. Znači kako prenesu te neke običaje, navike i način života za razliku od Ukrajinaca koji su već bili ovdje domaći koji su došli, stigli u Lipovljane. Moj djed došao je iz Ukrajine 1901. godine. On i sa ženom i s dvoje djece. E, ta cijela njihova odiseja, kako su oni putovali, to možete pročitati u knjizi, da to ne govorim, a po majci, mamini su roditelji došli pet godina kasnije, 1906. godine. Tako da su moji roditelji već rođeni u Bosni. Znači, moj tata već nije migrant, nisu bili emigranti, jer je to bila, bili smo jedna država tada, Austro-Ugarska Monarhija. I Hrvatska i Bosna i taj dio Ukrajine zapadne, Galicija, su bili jedna država. Znači, otac je rođen 1915., a majka 1922., a ja tamo već kasnije. Ove godine smo već, slavimo otprilike 120 godina doseljenja u Bosnu."

O tome kako su njegovi baka i djed putovali iz Ukrajine saznao je od svojeg oca koji je slušao priče o tome od svojeg oca, Pavlovog djeda Grigorija, što ukazuje na to da se priča prenosila s generacije na generaciju da bi održali svoja sjećanja o napuštanju domovine živima. Donosim odlomak iz njegove knjige na koju me uputio da bih vidjela detaljno opisano kazivanje o načinu dolaska koji je toliko sličan mnogim drugima u to vrijeme:

> „Djed Hryhorij koji je rođen u selu Ljaćke i baka Olena (ne znam iz kojeg je mjesta) bili su mladi sluge kod ukrajinskog svećenika u selu Baryš (kotar Bučač). Olena je radila domaćinske poslove, a Hryhorij kod volova i konja… u ono su vrijeme mnogi naši ljudi odselili u Bosnu. Svećenik je to predložio i svojim slugama. …u proljeće 1901. godine Hryhorij, bilo mu je 30 godina i Olena skupili su u dvije plahte svoje „imanje", stavili u torbu nekoliko kruhova i flašu mlijeka za djecu, izljubili se s rodbinom i znancima te su pješice krenuli do prve željezničke postaje (25 km) u Bučač. Tu su susreli kolonu iseljenika i zajedno s njima krenuli vlakom na višednevno putovanje; Ljviv, Budimpešta, Zagreb, Slavonski Brod, Derventa, a zatim iznajmljenom zapregom u kotarsko mjesto Prnjavor, gdje se nalazio sabirni centar za doseljenike iz raznih dijelova Austro-Ugarske Monarhije. Tu su raspoređivani prema mjestima svog novog življenja. Djed je dobio raspored i krenuo je u šumovito „selo" Devetinu, oko 25 km udaljenu od Prnjavora, da pronađe parcelu dodijeljene mu šume pod brojem 28. budući da nije mogao putovati „gospodski", obitelj je taj put do „obećane zemlje", bez poznavanja jezika i orijentacije kamo ići, prevalila pješice.

> …Nakon cijelog dana putovanja po vrućini doseljenici su uskim šumskim putem stigli na označenu „adresu“ u stoljetnoj šumi među visokim bukvama i hrastovima – na jednom od njih bio je isklesan broj 28.“ (Holovčuk 2018: 5).

Ivan Semenjuk dolazak svoje obitelji opisuje na sljedeći način:

> „Roditelji su se rodili tamo 1905. godište je moj otac, ali su njihovi preci, djedovi bake, još za Austro-Ugarske preselili u onom organiziranom preselenju iz zakarpatske Ukrajine ovamo u područja Hrvatske i Bosne. Prijemni centar je bio tu u Hrvatskoj kod Slavonskog Broda i masa njih je išla preko u Bosnu u Devetinu, pa od Devetine sve do Banja Luke, po tim brdima se naseljavali. Plansko naseljavanje, organizirano…“

Da se u vrijeme planskog naseljavanja dolazilo na ove prostore i bez učešća države potvrđuje moj kazivač iz Zagreba. Njegov djed došao je iz Galicije, zapadne Ukrajine 1903. godine, ali nije bio dio organiziranog naseljavanja kao primjerice preci mojih kazivača iz Lipovljana, iako se migracija održavala u isto vrijeme.

> „Moj djed je, naprimjer, sam došao, on je došao sa kolegom, nije vodio obitelj, on je došao s kolegom i kupio zemlju od… neko je prodavo i on je ovaj, i od svog kolege koji se vratio kupio i njegovu i onda našo odmah ova Ukrajinka koja je došla sa svojom obitelji i tako se oženio, tako je moj djed. Anastazija i Pavle, oni su tako, a tako je puno bilo, a bilo je onih koji su dolazili s cijelim obiteljima. Moj deda je došao kao momak '903. godine i našo već doseljenu ovdje Ukrajinku Boci Anastaziju i onda je s njom stupio u kontakt i onda je bilo njih 5, 6, 7 živjelo na selu… To je u Bosni bilo.“

Nakon Drugog svjetskog rata dogodila se velika seoba i došlo je do sekundarne emigracije Ukrajinaca koji su bježali iz Bosne i Hercegovine na prostore današnje Hrvatske u okolicu Vukovara i današnje Srbije na područje Vojvodine. U tom valu doselio je kazivačev otac:

> „Moj otac je poslije Drugog svjetskog rata otišo u Vojvodinu. Tada je otišlo 5000 Ukrajinaca i onda je moj otac među njima, njegov brat je otišo, a on je bio na odsluženju vojske ovdje u Hrvatskoj i onda je otišao u Vojvodinu.“

Društveni život Ukrajinaca nije bio ograničen crkvenim, tako 1911. *Sarajevske novine* pišu da se ukrajinska delegacija imigranata vratila sa žalbom Vladi u Beču zbog troškova održavanja ukrajinskih škola te ako ne bude uvažena, četiri tisuće kolonista bit će prisiljeni prodati svoja imanja i vratiti se u Ukrajinu (usp. ibid. 12-14).

Godine 1918. promjenom država, osnutkom Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca pravno stajalište rusinskog i ukrajinskog stanovništva, faktično se nije izmijenilo od ranijeg

Austro-Ugarskog. Ista autorica navodi da kao i za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije, nacionalne manjine nisu se koristile pravima. Jugoslavenski obrazovni zakon dozvoljavao je stvaranje osnovnih škola u kojima se nastava provodila na materinskom jeziku, s obvezom učenja srpsko-hrvatskog, a broj učenika nije mogao biti manji od trideset. Ukrajinskih škola nije bilo. Nakon Prvog svjetskog rata, sve veze s domovinom su više-manje prekinute jer Jugoslavija nije priznala SSSR (ibid.). Od iste autorice saznajemo kako 1919. dolazi do preokreta, u Novom Sadu stvorena je prva rusinska građanska organizacija, Rusko narodno prosvjetno društvo, Prosvjeta. U njoj su djelovale čitaonice, zborovi, okupljala se mladež. Godine 1935. u Ruskom Krsturu osnovana je tiskara, a iduće godine tamo je tiskan *Rusko-ukrajinski almanah bačvansko-srijemskih književnika.* U međuratnom razdoblju jačale su veze između migranata prvog i drugog vala. Za vrijeme NDH, vlasti su iskoristile rusinsko-ukrajinske nacionalne osjećaje i formirale Ukrajinsku legiju od petsto vojnika koji su se trebali pridružiti ukrajinskoj diviziji na Istočnom frontu, no već 1942., legija se rasformirala. Nakon Drugog svjetskog rata, ubrzana industrijalizacija i urbanizacija, ukrajinsko stanovništvo koje je do tada većinom bilo zemljoradničko počelo se raseljavati po gradovima poput Zagreba, Beograda, Slavonskog Broda i drugih većih mjesta. Uslijedila je agrarna reforma u kojoj su stradali Nijemci i Mađari koji su bili povezani s ratnim događajima, pa je nastao deficit radne snage na tim prostorima, stoga je 1946. pedeset obitelji bezemljaša iz Ruskog Krstura (danas naselje u Srbiji) bilo preseljeno na ta mjesta i dana im je zemlja. Nešto kasnije u Novo Orahovo (Srbija) stiglo je 100 obitelji. U kolonizaciji Podunavlja sudjelovali su i Ukrajinci iz Bosne i Hercegovine. Iz Prnjavora je ovdje došlo više od 212 obitelji, polovica naseljenog grada, u Bačku i Srijem naselilo se gotovo osam tisuća bosanskih Ukrajinaca. Oko 300 obitelji naselilo je Srijem, a Ukrajinci u se doselili i u okolicu Vukovara.

Malynovs'ka navodi da je Jugoslavensko socijalističko razdoblje donijelo neke promijene kod Ukrajinaca. Sve više mladih odlazilo je u grad ili drugu državu na studij ili izučiti zanat, polako su se kidale patrijarhalne veze koje su bile čvrste u seoskom načinu života. Broj osoba koji su se izjašnjavali Ukrajincima ili Rusinima, polako je, ali sigurno opadao. Njezini podaci slažu se sa statističkim podacima, gore navedenim iz popisa stanovništva po narodnosti. Također, vidljiva je razlika između Rusina i Ukrajinaca koja se tiče materinskog jezika, pa tako postotak Rusina koji ukrajinski/rusinski jezik ističu kao materinski je 83,4%, a Ukrajinaca manje od 55%[9].

[9] Statistički godišnjak Jugoslavije, 1989., Beograd, str.4

Raspad Jugoslavije prekinuo je veze između Ukrajinaca, postali su građani drugih, samostalnih država: Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Srbije. Malynovs'ka piše kako „duboka tragedija ljudi ukrajinskog porijekla leži u tome što su pozvani u vojne redove „svojih" država i bili primorani ratovati protiv svojih zemljaka" (Malynovs'ka 2002: 17). Najteže stanje bilo je na istoku Hrvatske gdje je živio veliki broj Ukrajinaca i Rusina, u Vukovaru blizu dvije tisuće, u Petrovcima oko 1400.... Dio Ukrajinaca bio je mobiliziran u Jugoslavensku Narodnu Armiju, a dio u hrvatske vojne redove. Imanja kulturnih i građanskih udruga su zapaljena i opljačkana, a grkokatolička crkva u Vukovaru spaljena je do temelja (ibid).

U Zagrebu je osnovan krizni stožer koji je pomagao izbjeglicama, obnovio izdavanje časopisa *Nova misao* (Nova dumka) i dijelio nove informacije sa zemljacima, a također je osnovan stožer u Lavovu koji je s ministrom vanjskih poslova pomagao izbjeglicama i stradalnicima ukrajinske dijaspore s područja nekadašnje Jugoslavije.

U nastavku ovoga rada fokus je stavljen samo na Zagreb i Lipovljane zbog toga što je broj Ukrajinaca u tim mjestima značajan, udaljenost između njih je mala, a razlika u načinu života i broju stanovnika dosta velika. Oba mjesta su oduvijek multinacionalna i multikulturalna, postoji dobar suživot s pripadnicima ostalih manjina i s domicilnim stanovništvom. I u gradu i u selu Ukrajinci su mogli slobodno djelovati i čuvati svoj identitet te ga prikazivati drugima. S obzirom na to da su Lipovljani malo mjesto s pretežito ruralnim načinom života, a Zagreb je velegrad, industrijski razvijen, Ukrajinci su imali različite pristupu očuvanju svoje nacionalne samobitnosti. Zanimalo me je koje su sličnosti, a koje razlike u načinu života Ukrajinaca u jednom selu i jednom gradu i to sam nastojala prikazati u poglavljima koja govore o načinu djelovanja KPD-a te u intervjuima sa zagrebačkim i lipovljanskim Ukrajincima.

3. Ukrajinske institucije kroz povijest

Iz dosadašnjeg izlaganja vidljivo je da su Ukrajinci ubrzo nakon doseljavanja počeli osnivati svoje institucije diljem zemlje. Tom problematikom pozabavio se Volodymyr Kozlitin iz Harkova. Autor je u radu pod naslovom *Українські громадські організації в Югославії (20-30-ті рр. XX ст.)* (Ukrajinske građanske organizacije u Jugoslaviji (20-30-te godine XX. stoljeća) koristeći dokumente i materijale Centralnog državnog arhiva viših organa Vlade Ukrajine, Državnog arhiva Ruske Federacije, Arhiva vanjske politike Rusije, ukrajinskih i

ruskih emigrantskih novina, proveo istraživanje postavljajući pitanje ukrajinske samosvjesnosti u granicama bivše Jugoslavije.

Na početku dvadesetih godina prošlog stoljeća stvarao se državni sistem pomoći izbjeglicama s juga Rusije i iz Ukrajine kroz novčanu pomoć koja im je osiguravala minimum potreban za život. Uz to, novac se ulagao u davanje poduke iz jezika nove „domovine", osnivanje medicinskih ustanova, za odjeću i obuću itd. (Kozlitin 2002: 23).

Većina emigranata iz Ukrajine aktivno je sudjelovala u djelovanju izbjegličkih organizacija. To je pomagalo ostvarivanju života u novom okruženju. Postojanje svijesti o važnosti osnivanja nacionalne samobitnosti i rješavanje nacionalnih problema dovelo je do stvaranja ukrajinskih nacionalnih organizacija. Prvi koraci u tom smjeru bili su napravljeni u Beogradu i osobito u Zagrebu. Nicale su inicijativne grupe koje su si za cilj postavile ujedinjenje nacionalno osviještenih Ukrajinaca. (ibid.) Jedna od najorganiziranijih kategorija među ukrajinskim izbjeglicama bila je već ranije spomenuta studentska mladež čija zadaća je isprva bila privući ukrajinske studente iz centralnih i istočnih regija Ukrajine. Na koncu tridesetih godina prošlog stoljeća u Kraljevini Jugoslaviji su osim „Prosvjete" i „Ukrajinske zajednice" polulegalno djelovale još dvije ukrajinske organizacije – „Jugoslavenski ogranak organizacije ukrajinskih nacionalista" (OUN) koji je formalno osnovao I. Budz i „Ukrajinski fašistički pokret" (Ukrajins'kyj fašystic'kyj zdrug) (ibid. 34). Ipak, od svih organizacija koje su djelovale, najznačajnija je bila upravo „Prosvjeta".

Od siječnja 1929. godine, zbog bojazni države od prevelikog političkog utjecaja, djelovanja svih manjinskih udruženja stavljena su pod povećanu kontrolu državnih organa.

3.1. „Prosvjeta"

Društvo „Prosvjeta" osnovano je 22. lipnja 1922. godine u Zagrebu. Na prvom zajedničkom zasjedanju, njezini članovi donijeli su statut koji je bio prilično umjeren po nacionalnom pitanju: predviđalo se ujediniti sve Ukrajince na bazi kulturno-prosvjetnog rada i na taj način zadovoljiti „duhovne i moralne potrebe Ukrajinaca emigranata iz Velike Ukrajine i Galicije kao i nacionalnu osviještenost mjesnih Rusina-Ukrajinaca". (usp. Kozlitin 2002: 24)

Statut je utvrđen u Beogradu tri godine poslije, 7. veljače 1925. Za predsjednika izabran je Vasyl' Vojtanivs'kyj, za zamjenike Ivan Budz i Janko Kolij, tajnik Josif Filjas i blagajnik Anton Žuk. Već u prvim godinama djelovanja mogla se vidjeti uspješnost u kulturno-

prosvjetnom djelovanju. S velikim uspjehom proslavljeni su dani Ševčenka u ožujku 1923. godine. Na večeri, u prisutnosti zagrebačkih Ukrajinaca i hrvatskih gostiju i gošći odslušan je izvještaj našeg intelektualca J. Badalića pod nazivom „Ševčenko – pjesnik slobode", a potom su učesnici proslave pjevali ukrajinske pjesme, čitali poeziju i plesali ukrajinske plesove (ibid. 25).

S vremenom je nastao i beogradski ogranak „Prosvjete", Beogradsko dramsko društvo „Prosvjeta", koji je okupljao Ukrajince Srbije, no 1928. dio članova je nezadovoljan daljnjim smjerom djelovanja društva otišao i osnovao svoju udrugu (v. gore), dramska sekcija iz Beograda izvodila je predstave Kropyvnyc'kog i drugih znamenitih ukrajinskih dramaturga. Uz zagrebačko i beogradsko Društvo, članovi „Prosvjete" djelovali su i u Slavoniji i u Bosni i Hercegovini, točnije u Prnjavoru.

Tijekom svog postojanja do 1941. godine, „Prosvjeta" je brinula o ukrajinskom identitetu ne ostavivši za sobom niti jednu mrlju, bez obzira na sve unutarnje prepirke koje su se događale i raskol koji se dogodio (Terljuk 2002: 83).

4. Ukrajinska prosvjetna društva

Čitajući izvore i tražeći podatke o načinima očuvanja ukrajinskog identiteta dolazim do zaključka da je kod Ukrajinaca od povijesnog razdoblja doseljavanja na ove prostore bio izražen nagon za očuvanjem svoje nacionalne samobitnosti, pomaganjem svojim sunarodnjacima i da su uz pomoć grkokatoličke crkve to najviše uspijevali organizirajući se u posebna društva u kojima su pjevajući ukrajinske pjesme, plešuću ukrajinske plesove i međusobnim druženjem, razgovarajući svojim jezikom održavali koheziju zajednice, ali i mentalnu povezanost sa svojom pradomovinom odakle su potekli. I danas veliku važnost u očuvanju nacionalnog identiteta imaju novija društva koja okupljaju potomke prvih doseljenika te pripadnike suvremenih iseljenika koji su iz različitih razloga napustili svoju domovinu.

Na primjerima zagrebačkog i lipovljanskog kulturno-prosvjetng društva istražila sam na koji se način i kroz koje djelatnosti danas čuva ukrajinski identitet (tiskovine, plesove, pjesme, priredbe, promoviranje u medijima i javnosti općenito, gastronomiju itd.).

4.1. Ukrajinsko kulturno-prosvjetno društvo „Kobzar" u Zagrebu

Tražeći podatke o povijesti KPD „Kobzar" na web stranici Ukrajinske zajednice Republike Hrvatske[10] nalazi se njihovo kratko predstavljanje u kojem se kao datum osnutka spominje 13. svibnja 1972. godine. Tada su djelovali pod imenom „Kulturno-prosvjetno društvo Rusina-Ukrajinaca Zagreba", a današnji naziv „Kobzar" dobiva 2012. godine. Od osnutka djeluje u sastavu Saveza Rusina i Ukrajinaca Republike Hrvatske, a od 2012. godine kada su se Rusini odvojili od Ukrajinaca, započinje svoje djelovanje u sastavu Ukrajinske zajednice Republike Hrvatske. U opisu svojeg djelovanja u trajanju od 45 godina navode se predsjednici Markijan Ružickyj, Vladimir Krajcar i sadašnji predsjednik Slavko Burda koji su u društvu predvodili razne sekcije od kojih su najbrojnije po članstvu bile glazbena, literarna i folklorna. U društvu je djelovao i vokalno-instrumentalni ansambl „Kobzar" koji je izdao i svoj CD na kojem se nalaze ukrajinske pjesme. Od 2012. godine aktivno počinju djelovati još dvije sekcije uz glazbenu; sekcija za njegovanje i očuvanje baštine, tradicije i običaja Ukrajinaca te književno-literarna sekcija čija djelatnost je fokusirana na informativno-izdavačku i izložbenu. Kao rezultat izdavačke djelatnosti navode „više od 15 knjiga na ukrajinskom i hrvatskom jeziku koje bilježe život Ukrajinaca na ovim prostorima", a kao autori i urednici navode se uglavnom Slavko i Sergej Burda. Od značajnijih navode već spomenuti zbornik radova *Ukrajinci Hrvatske* koji mi je uvelike poslužio za izradu ovog diplomskog rada kao vrlo bogat izvor informacija.

Odmah nakon osnutka 1972. godine, društvu pristupa velik broj Rusina i Ukrajinaca, ali i oni koji to nisu, no simpatiziraju ukrajinsku i rusinsku kulturu. Formirane su različite sekcije poput glazbene, plesne i literarne, a ukrajinske knjige, časopisi i tjednici stižu iz Ukrajine i Vojvodine. Učestala su predavanja o povijesti, kulturi, umjetnosti, dotiču se i suvremenih tema. Članovi društva koji su sudionici već spomenutih sekcija vježbaju na svojim susretima i putuju na različite festivale diljem Hrvatske (Festival kulture Rusina i Ukrajinaca *Crvena ruža* u Ruskom Krsturu, zatim u Petrovcima na *Petrovačkom zvonu*), ali i na priredbama u Vojvodini i sjevernoj Bosni i Hercegovini. Njihova djelatnost se s vremenom širi i izvan granica regije, pa tako 1994. godine plesno-pjevački ansambl odlazi u Slovačku na *Festival kulture Rusina-Ukrajinaca* predstavljati čitavu ukrajinsku dijasporu iz Hrvatske. Također, nastupali su i na Univerzijadi, a videosnimka njihovog nastupa u Hrvatskom

[10] http://uzrh.hr/hr/kobzar-zagreb/ (2.7.2020. 14.38)

narodnom kazalištu gdje su pjevali ukrajinske i rusinske pjesme, obišla je svijet (Burda 1995: 90).

U Jugoslaviji su sve ukrajinske i rusinske organizacije bile dobro povezane. Međutim, raspad države i ratni sukobi stali su na put daljnjoj suradnji koja se danas polako obnavlja. Uspješna suradnja postoji i sa srodnim institucijama u Ukrajini, a također i s predstavnicima ukrajinske dijaspore u Europi, Kanadi, Sjedinjenim Američkim Državama i Australiji (ibid. 91).

Zbog nedostatka izvora koji govore i približavaju rad udruge „Kobzar" odlučila sam razgovarati s trenutnim predsjednikom društva i iz prve ruke saznati što je moguće više o djelovanju društva, članstvu, sekcijama i dr.

Predsjednik Kulturno-prosvjetnog društva „Kobzar" Slavko Burda jedan je od mojih kazivača. Zanimalo me je kako je započelo njegovo djelovanje u tom društvu. On je druga generacija Ukrajinaca u svojoj obitelji rođenih na ovim prostorima, a prva generacija koja živi u Zagrebu. Zbog organiziranih studentskih druženja na kojima je sudjelovao dok je studirao u Subotici i Novom Sadu stekao je različite kontakte koji su mu pomogli u uključivanju u rad samoga društva nakon preseljenja u Zagreb:

> „Ja sam došao u Zagreb 1980. godine znajući već za ovo kulturno društvo u ono vrijeme „Rusina-Ukrajinaca Zagreba", obzirom da sam poznavao osobe koje su došle na studij u Zagreb, a prije toga smo mi imali studentska i ta omladinska taborovanja."

Nakon preseljenja u Zagreb odmah se učlanio u KPD „Kobzar" i započeo svoje djelovanje u njemu sa zagrebačkim Ukrajincima:

> „Kasnije sam došao u Zagreb već kad sam se oženio, supruga mi je radila tu u Zagrebu, onda sam ja odmah otišao iste te godine 80-te tamo. Najesen sam se učlanio u to društvo i počeo normalno radit' poznavajući te ljude, tko su ti ljudi bili; to su bili Aleksa Pavlešin, u to vrijeme to je bio Vasilj Sikorski koji je radio u ono vrijeme radio-emisije na radioteleviziji Zagreb."

Na pitanje o povijesti osnutka društva, kazivač počinje s objašnjavanjem same riječi *kobzar*[11] i kako je isprva društvo osnovano pod drugim imenom. Nakon odcjepljenja Rusina 2012. godine, ulazeći u ukrajinsku zajednicu RH, morali su promijeniti ime, stoga su odlučili

[11] Slijepi pjevači koji su svirali na tradicionalnim glazbenim instrumentima *kobzi* i pjevali narodne ukrajinske pjesme.

uzeti ime koje je već ranije bilo nadjenuto jednoj od sekcija koja je djelovala unutar Društva Rusina i Ukrajinaca:

> „Stupajući u ukrajinsku zajednicu Republike Hrvatske kada je u društvu došlo do podjele između Rusina i Ukrajinaca i onih ljudi koji su htjeli da odvoje dvije centralne krovne organizacije, onda smo mi kasnije 2012. godine ušli u tu ukrajinsku zajednicu, međutim, nismo mogli otići sa nazivom Kulturno prosvjetno društvo Rusina, tada i Ukrajinaca Zagreba, jer su podijele bile i ranije na Rusine i Ukrajince. Onda smo mi, ovaj, formirali kao „Kobzar“. Inače prvo ime „Kobzar“ smo dali našem narodnom ansamblu tamo osamdeset i nekih godina.“

Društvo je, prema riječima kazivača, osnovano kao četvrto društvo u Hrvatskoj i to prvo koje je djelovalo u tako velikom gradu kao što je Zagreb. Prva dva su djelovala u ruralnim područjima gdje je bila velika koncentracija Rusina i Ukrajinaca, a druga dva u gradovima:

> „Inače samo društvo je osnovano 1972. godine kao četvrto društvo u Hrvatskoj. Prva dva društva su bila autohtona u selima gdje žive Rusini uglavnom, a ima Ukrajinaca, to su Petrovci, Mikloševci. I jedno društvo je bilo u Vukovaru.“

Postojala je težnja za formiranje nekog saveza koji bi okupljao Ukrajince na jednom mjestu i to se ostvarilo krajem šezdesetih godina uz pomoć ukrajinskih političara koji su se zalagali za takvu ideju i pomogli u njezinom ostvarivanju:

> „U ono vrijeme je bilo preko Socijalističkog Saveza radnog naroda, mi smo imali neke naše političare u to vrijeme koji su to malo pogurali, naše novinare i mi smo se opredijelili da formiramo tu centralnu organizaciju i ona je osnovana (19)68. Onda je došla (19)71., to znate šta je (19)71. to je bilo Hrvatsko proljeće ovdje i to. Onda smo mi počeli neka studentska druženja, da bi tu napravili organizaciju, a organizaciju smo samu napravili … 13. svibnja 1972. Evo sad za dvije godine bit će 50. godina kako ovo društvo u Zagrebu postoji. U ono vrijeme, ono je bilo jedno društvo, mislim tko je njega osnovao, osnovali su ga studenti, žitelji.“

Na pitanje kako društvo djeluje kazivač je odgovorio:

> „To društvo je imalo normalno jedan svoj razvoj gdje je uvelo rad kroz određene sekcije: plesnu, pa onda glazbenu, pa književnu sekciju, literarnu. Te sekcije su počele djelovati normalno, uključile su se u tu krovnu organizaciju, Saveza Rusina i Ukrajinaca u Republici Hrvatskoj i to je bila jedna centralna manifestacija koja se održavala „Petrovačko zvono“. Tko je bio član, bio je obavezan da pripremi neki kulturno-umjetnički nastup (misli sastav op.a.). Osnovan je lektorat ukrajinskog jezika na rusistici ovdje u Zagrebu, onda su uglavnom ti studenti surađivali s nama jer su neki naši (Ukrajinci op.a.) isto bili na Filozofskom fakultetu i onda su oni povlačili za sobom te studente i onda su oni dolazili u društvo. Svatko se dobrovoljno mogao uključiti u rad društva, tko je želio, čak i onaj koji nije bio pripadnik rusinske ili ukrajinske

nacionalne manjine i oni su dolazili i oni su, ovaj, sudjelovali u tim sekcijama, što je tko im'o interes, ne.“

I tada je postojala suradnja sa studentima Filozofskog fakulteta koji su se bavili izučavanjem ukrajinskog jezika, a zadržala se do danas. Tome sam osobno svjedočila jer sam sa nekima od svojih kolega ukrajinista i jedne ukrajinske studentice koja studira na Hrvatskim studijima prisustvovala u obilježavanju Božića prema grkokatoličkom kalendaru gdje smo kitili jelku u nacionalnim bojama Ukrajine; plavoj i žutoj. Uz kolegicu koja je bila na višoj godini studija recitirala sam pjesmu ukrajinskog nacionalnog simbola i pjesnika Tarasa Ševčenka.

Slika 1 i 2 Proslava ukrajinskog Božića u KPD „Kobzar“
Zagreb, siječanj 2017.
Autor: Sara Novosel
Izvor: Facebook

Slika 3 Studenti ukrajinistike s pripadnicima ukrajinske nacionalne manjine u Društvu hrvatskih književnika, Zagreb, siječanj 2017.
Autor: Sara Novosel
Izvor: Facebook

Moj sugovornik naveo je detaljnije čime se sve zapravo društvo bavilo kroz godine rada i osnivanje ukrajinskih razreda za djecu koja su pripadala ukrajinskoj nacionalnoj manjini:

„Tu uglavnom su znači bile te plesne sekcije bile su pjevačke, pjevala se sva moguća pjesma koja je bila, onda se njegovala tradicija, recimo, iz povijesti i iz kulture, onda, recimo ovaj, održavanje tih određenih predavanja o znamenitim ili poznatim osobama iz Ukrajine, pa cijela, pa neki puta o povijesti, pa neki puta o večerima Ševčenka, pa u večerima Ivana Franka, Lesje Ukrajinke."

Na pitanja o broju članova i starosnoj dobi koja prevladava u društvu, kazivač odgovara:

„Pa gledajte, ja kad statistički govorim, imamo tu knjigu i mi smo u tom članstvu imali negdje upisanih kroz ovih ajmo reć' skoro 50 godina znači 48, negdje oko 350 do 400 članova koji su se upisali, međutim to je fluktuacija. Ja ovdje govorim, recimo da mi imamo negdje do 70 članova ovako koji se još drže koji se nisu ispisali jer nismo tako strogi bili i recimo sad možda negdje od tih ajmo reć' da se uvijek mogu biti aktivni negdje oko 25 do 30. Uglavnom stari ljudi, to je nažalost, što njihova djeca su sve po strani."

Iz zadnje rečenice vidljivo je da mladi ljudi više nemaju nekog interesa preuzeti vođenje manjinskog društva i na taj način promovirati i čuvati svoju kulturu. No kazivač dalje navodi:

„Ja mislim da ova mladež ona ima jednostavno druge interese, možda nije samo pjevanje, možda nije samo, ovaj, ples, ili pjevanje nego ima drugih, recimo i ova globalizacija čini svoje … recimo Zagreb kao Zagreb on ima jako puno tih mogućnosti i onda oni nađu interes u nečem drugom. Recimo … ja imam primjer sin, moj sin on neće, on je bio plesao i svirao gitaru i sad on neće da bude, a recimo radio je 7, 8, 9 knjiga je objavio, bavi se s time, a piše se Ukrajinac, a moja kćerka recimo isto završila isto političke k'o i sin, ovaj, te znanosti, ona jednostavno uz svoju obitelj i recimo nije tol'ko aktivna, a bila je."

Također, zanimalo me kako se društvo „Kobzar" predstavlja javnosti i na koji način promovira ukrajinsku kulturu. Kazivač je objasnio:

„Mi normalno da imamo svoj manjinski časopis, da imamo multikulturalnu emisiju, ovaj, „Prizma", drugo imamo, ovaj, emisiju „Svijet kulture", radio-emisiju koja je ili „Mozaik", oni recimo, oni nas uvijek, ako mi tražimo, oni će napraviti reportažu o nama snimiti, reći. Drugo, ako imamo nešto šireg značaja kao recimo proslava Dana Ukrajinske, tamo, ulice, ili Dana ukrajinske kulture, onda postoji mogućnost da obavijestimo i širu javnost i da zainteresiramo druge programe informativne programe i druge koji dolaze i obavijestimo. Recimo, mi tu nemamo neku, neki problem sve zavisi o nama, kako se organiziramo. Znači ako mi damo obavijest i pozovemo, onda oni dođu. Tako smo i kad smo otvarali spomenik Ševčenku bila je zainteresirana od tiska, radija, televizije, znači, svi mediji su i javnost je bila zainteresirana."

Ovo ukazuje da ako postoji želja da se hrvatsku javnost obavijesti ili upozna s nekim

segmentima ukrajinske kulture ili obilježavanja nekog dana koji za Ukrajince ima neku važnost, prostora i odaziva ima. Kazivač je spomenuo sudjelovanje na manifestaciji *Petrovačko zvono*, a svake godine se u Zagrebu održava *Dan nacionalnih manjina* na kojem se predstavljaju sve manjine Grada Zagreba pa tako i ukrajinska. Prezentiraju svoja nacionalna jela i pića na štandu, obično je to *gorilka*, tradicionalno žestoko piće nalik vodki i *varenyki,* jelo vrlo slično tortelinima. U paviljonu na Zrinjevcu djevojke i mladići odjeveni u narodnu nošnju prezentiraju tradicionalne ukrajinske plesove i pjesme.

Slika 5 i 6 *Dan nacionalnih manjina Grada Zagreba*
Zagreb, lipanj 2019., autor: Oksana Pinčuk
Izvor: Facebook, profil Oksane Pinčuk

Vremena se mijenjaju, a s njima i ljudi i njihovi pogledi na svijet. Užurban način života, drugačije posloženi prioriteti i različiti interesi, što navodi sam kazivač, doveli su do „razvodnjavanja“ u društvu i njegovom, na neki način, marginalnom djelovanju kada se obilježava neki bitniji datum. Ipak, iako društvo mijenja svoj način rada i nije centar okupljanja, ono ipak živi i dalje samo na malo drugačiji način više svojstven načinu života jedne urbane sredine u 21. stoljeću, pa tako kazivač pojašnjava sadašnji način rada:

> „Angažir'o sam opet ovu glazbenu sekciju, al ja više idem na neko predavanje, na neku kulturnu manifestaciju, nešto ovo, ono, na taj način il' ne znam kako, al' neće naši da dolaze na probe. To je najgore, on neće da ima utorak, srijedu da on dođe da pjeva…on 'oće, kad je nešto, on nešto zna, pripremit će, radit će petnajst dana, dvadeset, imat će tri, četiri, pet proba, onda će nastupiti i opet kad dođe sljedeća prilika.“

Druga kazivačica, također aktivna u ukrajinskom društvu i pripadnica posljednjeg, četvrtog/suvremenog vala emigracije, Marija Meleško smatra da se prije svega treba prilagoditi svijetu u kojem dijaspora sada živi i da se neke stvari moraju smjestiti u povijest te da je

potrebno prihvatiti nove trendove i uz njihovu pomoć nastaviti rad koji su započele udruge prije pojave interneta i globalizacije:

> „Mislim da je važno spomenuti da se u zadnjih nekoliko godina u Zagrebu kao i u cijeloj RH formiraju neformalne udruge pripadnika ukrajinskog naroda uslijed čega se pojavljuju korisne inicijative za uzajamnu pomoć i podršku. Tome pridonose i socijalne mreže koje omogućuju udruživanje i pronalazak sunarodnjaka u inozemstvu. Uvođenje nastave ukrajinskog jezika u Zagrebu postalo je moguće zahvaljujući inicijativi predstavnika novopridošlih Ukrajinaca, učiteljica Oksana Pinčuk je glavna zaslužna osoba za to. Ukrajinci novog vala komuniciraju i druže se, njegujući vlastite tradicije, van formalnih udruga ukrajinske nacionalne manjine jer u svijetu globalizacije i pristupa informacijama mnoge stvari su prerasle klasične oblike udruživanja radi očuvanja identiteta.“

4.2. Ukrajinsko kulturno prosvjetno društvo „Karpati“ u Lipovljanima

Na službenim internetskim stranicama Ukrajinske zajednice RH KPD „Karpati” u Lipovljanima[12] predstavljeni su sljedećim tekstom:

> „KPD Ukrajinaca „Karpati” osnovano je 19. 12. 1992. godine sa ciljem i zadatkom očuvanja jezika, plesa, pjesme i običaja iseljenih Ukrajinaca u Lipovljanima, Sisačko moslavačkoj županiji, na području RH te kulturne suradnje sa ostalim iseljenim Ukrajincima diljem Europe. U Udruzi djeluje plesna skupina i pjevački zbor, koji osim pjevanja održava i ukrajinsku gastronomiju i često izlaže ukrajinska nacionalna jela. Predsjednik KPD Ukrajinaca „Karpati” Lipovljani je Ivan Semenjuk.” (ibid.)

Ukrajinci u Lipovljanima u nekoliko su navrata pokušali osnovati svoje kulturno-prosvjetno društvo. Prvi je bio davne 1934. godine, to društvo trebalo je biti nastavak crkvenog zbora „Sveti Ćiril i Metodije" i proširenje njegove djelatnosti (Semenjuk 2017:15). Zbog neuspjeha u tome, velik broj Ukrajinaca učlanio se u KUD „Lipa” koji je osnovan 1921. godine pod imenom Pjevačko društvo „Lipa” Lipovljani. Iako se raspravljalo o drugim imenima poput Hrvatsko pjevačko društvo ili Katoličko pjevačko društvo, zbog svojeg multietničkog sastava, osnivači su se odlučili za Pjevačko društvo „Lipa”.[13] Godine 1964. dovršena je dvorišna zgrada župnog dvora, a počeli su ju koristiti glazbeno nadareni Ukrajinci koji su se tu okupljali, te svirali i pjevali ukrajinske pjesme. Četiri godine kasnije, 1968., slijedi drugi pokušaj organiziranja i registriranja ukrajinskog kulturno-prosvjetnog društva preko Saveza Rusina i Ukrajinaca, no i on je neslavno propao zbog nenailaska na razumijevanje tadašnjih vlasti

[12] http://uzrh.hr/hr/kobzar-zagreb/ (2.7.2020. 14.47)
[13] https://www.kudlipalipovljani.hr/lipa1/povijest/povijest-kud-a.html (pristup 7.7.2020. 21:38)

(ibid.). KUD „Lipa" od 1975. u svoj pjevački repertoar počinje uvrštavati i ukrajinske pjesme, a uvježbavanje vodi Joakim Olejar iz Novog Sada, kojeg je angažirao Savez Rusina i Ukrajinaca. Tada su se počeli pojavljivati na ukrajinskim manifestacijama pjevajući ukrajinske pjesme, počinje bogata kulturna suradnja s ukrajinskim KUD-om „Taras Ševčenko" iz Banja Luke koja je naglo prekinuta na početku Domovinskog rata (ibid.).

Krajem 1992. godine, Ukrajinci u Lipovljanima okupljaju se u inicijativni odbor s ciljem osnivanja društva. Bio je to treći pokušaj i ovog puta im je pošlo za rukom da s vlastima, iako u samom jeku rata, nađu zajednički jezik. Osnivačka skupština održana je 19. prosinca 1992. godine u starom župnom dvoru grkokatoličke crkve koji je danas sjedište društva. Prema podacima zapisanima u knjizi *25 godina KPD Ukrajinaca „Karpati" Lipovljani* Ivana Semenjuka, u 2017. godini, Registar članova broji 118 članova, a ukupno ih je evidentirano 368 (ibid. 16). Osnovna djelatnost društva je „očuvanje ukrajinskog jezika, pjesme, plesa i običaja." (ibid. 21). Provodeći anketu među ukrajinskim roditeljima koja je dala pozitivne rezultate počela se održavati nastava na ukrajinskom jeziku, a osnovane su i pjevačke i folklorne skupine kojima je zadaća bila njegovati ukrajinsku kulturu, posebno među mladima.

S vremenom je rasla zainteresiranost za pristupanje udruzi pa se tako osnivaju mali i veliki folklorni ansambl koje je podučavao profesionalni koreograf. Kvaliteta rada plesačkih skupina bila je prepoznata pa slijede nastupi u Hrvatskoj, ali i međunarodni poput onog u Svidniku u Slovačkoj 2000., te u Poljskoj kamo odlaze predstavljati Lemke iz Hrvatske na manifestaciju *Lemkivska vatra*. U razgovoru s Ivanom Semenjukom, predsjednikom KPD „Karpati" koji djeluje u Lipovljanima, dotakli smo se manifestacija na kojima društvo prezentira svoj rad i Ukrajince iz Hrvatske. Nažalost, tijekom čitavog razgovora provlači se epidemija koja je ove godine (2020.) zadesila svijet, pa tako i našu zemlju i zbog koje su sva druženja i susreti otkazani za ovu godinu:

> „*Petrovačko zvono* je bilo dok je još bio Savez Rusina i Ukrajinaca, a poslije toga ono što je osnovno imamo Centralnu manifestaciju Ukrajinske zajednice Republike Hrvatske koja svake godine ide u drugo mjesto gdje organizirano žive Ukrajinci. Mi smo evo bili, pošto sam ja u to vrijeme bio predsjednik Ukrajinske zajednice RH, organizirali smo prvu godinu, pošto nismo dobili posebna sredstva za organiziranje, manifestacije prvu središnju manifestaciju Ukrajinske zajednice smo mi u Lipovljanima održali. Osim toga imamo i dječje manifestacije koje prezentiraju uglavnom ukrajinske plesove, to se svake godine održava u Brodu (Slavonskom op.a.). A osim toga, evo što se tiče Centralne ove godine će biti tu u Osijeku ako covid dozvoli. Slovačka, Poljska, Ukrajina, Bosna, Slovenija, Srbija, to su uglavnom države s kojima održavamo. … bili smo pozvani i u Trst u Italiju, ali tada smo bili financijski dosta, prije dvije godine,

tanki, nismo mogli ići. Ukrajinci doseljeni u Trst su nas zvali da dođemo, ali eto nismo uspjeli doći. Zadnji nastup je bio u Gradiškoj u Bosni, a lanjske godine smo nastupali u Novom Sadu i u Devetini u Bosni redovito smo išli svake godine 10 godina unazad, sad ove godine nemaju organizirano radi covida ništa.“

Uz plesačku skupinu svoju kvalitetu i atraktivnost razvija i pjevačka pa su snimili CD sa sedamdeset ukrajinskih pjesama različitog karaktera pa su tako zastupljene i crkvene, svjetovne, prigodne. Uz njih, postoje još neki načini na koje se promovira ukrajinska kultura i gastronomija gdje su glavni sudionici ukrajinska djeca koja na taj način uče izraziti svoju ukrajinsku samobitnost i od malena usvajati poriv za čuvanjem svog nacionalnog identiteta:

„To su uglavnom te dvije cjeline koje su kod nas organizirane s time što kažem, djeca osim plesa pri osnovnoj školi izučavaju ukrajinski jezik, a onda imamo redovito za Tarasa Ševčenka kad označujemo kod naših spomenika oni recitiraju njegova djela, a i imaju i pripremaju poseban program osnovna škola sem ukrajinskog, tamo se izučava i češki i slovački jezik, onda krajem školske godine oni obično organiziraju posebnu manifestaciju o životu nacionalnih manjina gdje ta djeca nastupaju i prikazuju svoje znanje što su postigli preko godine školske i ostale stvari, tako da je to i njima isto, onda i nacionalna jela tako malo serviramo na našem štandu.“

Zanimalo me je, kao i kod zagrebačkog društva „Kobzar“, kakva je zastupljenost prema dobi članova koji aktivno djeluju. Prema dobivenim odgovorima dolazim do zaključka da su i tamo većinom stariji članovi, naročito žene iz pjevačke sekcije, ali ima i mlađih koji kroz osnovnu školu njeguju i rad u udruzi, uglavnom plešući nacionalne plesove. Interes postoji, no problem je kao i u Zagrebu, nema nikog mlađeg tko bi se ozbiljno nastavio baviti time, dugoročno gledajući, kao što je objasnio Ivan Semenjuk:

„Djeca su uglavnom do srednje škole. Osmogodišnja škola, tamo od 5. do 8. razreda, trenutno takva je situacija i njih ima preko 30-tak. Jedino sad kak je ovaj covid došao prestalo se raditi, no vidjet ćemo u jesen ovisno o situaciji, hoćemo li nastaviti ili ne. A što se pjevača tiče možete vidjeti iz prikazanog, sve su to uglavnom žene od 50+. Pa mlade zanimaju i plesovi i uglavnom često su naši izleti iz krajeva gdje žive Ukrajinci, budemo pozvani i na druge manifestacije u zapadnoj Hrvatskoj, koje kuda idemo čak i van, ponekad, ove godine smo bili čak i u Gradiškoj nastupali u proljeće, sad smo stali jer se ne može nikuda ići, ali prezentiramo evo malo pošto su neke starije žene zaista postare i gube volju, ali nema takvog podmlatka koji bi ojačali ovu pjevačku skupinu.“

Kao članovi ukrajinskog društva, pjevačke i plesačke sekcije na događanjima na kojima predstavljaju svoju baštinu nose ukrajinsku tradicijsku nošnju koju šivaju članice među kojima je i supruga predsjednika društva, koji je kazao: „Što se tiče pjevačica i pjevača, to sam rek'o da one uglavnom na gastronomiji rade i pripremaju i šiju, evo baš moja žena tri, četiri kompleta nošnji je kojekakvih napravila.“

Lipovljani su kao multietnička sredina obilježavali centralnu manifestaciju pod nazivom *Lipovljanski susreti* na kojoj su se nacionalne manjine imale priliku predstaviti svoju kulturu, običaje, gastronomiju, ples i ostale etničke posebnosti koje su ih izdvajale od ostalih sumještana. *Lipovljanski susreti* održavali su se redovito svake godine do izbijanja Domovinskog rata. Ponovno se organiziraju od 2009. godine nakon promjene općinskog čelništva i od tada su pod visokim pokroviteljstvom Predsjednika RH (Semenjuk 2017:24). Što se tiče ukrajinske nacionalne manjine na spomenutoj manifestaciji, oni se posjetiocima predstavljaju na štandu na kojem se mogu naći tipična ukrajinska jela. Pripremaju ih ukrajinske žene odjevene u neizostavnu tradicijsku bluzu – *višyvanku*.

Uz *Lipovljanske susrete*, važan je događaj blagdan Sv. Josipa - Josipovo kada se obilježava *Dan općine Lipovljani* na kojoj sudjeluje i KPD „Karpati". S tim događajem poklapa se i rođendan velikog ukrajinskog pjesnika i patriota, Tarasa Ševčenka pa uz *Dane Lipovljana* Ukrajinci prigodno obilježavaju i ovaj spomendan. „Karpati" izvode i prezentiraju ukrajinske božićne pjesme, *koljadke*, na božićnim manifestacijama u Lipovljanima, Novskoj i u zagrebačkoj Katedrali. Kazivač je u razgovoru ukazao na to da se božićne pjesme promoviraju na svim manifestacijama gdje su pozvani:

> „Ovisno o pozivima, često smo išli u Zagrebačku katedralu dok je to bilo u povoju kad je krenulo sad jako puno zainteresiranih ima, pa su nam rekli da ne možemo svake godine moraju i druge uzimati, ali lanjske godine smo bili u katedrali, a osim toga tam' pogotovo kad su Božićne pjesme išli smo u Jastrebarsko, išli smo u Novsku, išli smo na još neka mjesta gdje smo prezentirali ukrajinske božićne pjesme".

Na pitanje kako ljudi koji su posjetitelji prihvate te pjesme i kako ih doživljavaju, I. Semenjuk zaključuje da je dojam koji ostave jako dobar: „Pa uglavnom dobro prime i ne razumiju baš sve riječi, govore o tome da su to dosta melodične i lijepe pjesme koje se pjevaju."

Kako bi još više mogli predstaviti svoju kulturu, nošnju i tradicionalnu gastronomiju, 2000. godine „Karpati" počinju organizirati *Ukrajinske večeri – balove,* svake godine prve subote u veljači (Semenjuk 2017:31) Druženje je jako posjećeno, a s obzirom na to da gosti nisu samo Ukrajinci, uz ukrajinski, svira još jedan, domaći glazbeni sastav kako bi svima bilo zanimljivo. Na početku bala predstavlja se kulturni program članova „Karpata", nakon toga ide bogata večera od ukrajinskih specijaliteta i ples. Poslije nekog vremena, nakon što se ljudi malo umore servira se tzv. druga večera; *pierogi* s prilozima, ukrajinsko jelo koje pripremaju članice KPD-a „Karpati". (ibid.) Evo kako to moj kazivač, predsjednik KPD „Karpati" opisuje:

„Recimo, mi održavamo *Ukrajinsku večer – bal* svake prve subote u drugom mjesecu, gdje osim redovnog prezentiranja ukrajinskog programa, plesa i pjesme imamo i po mogućnosti kada možemo nabavimo i ukrajinsku muziku da dođe da svira i obavezno onda imamo kao drugu večeru oko pola noći, iza pola noći serviramo ukrajinske specijalitete uglavnom su to pierogi sa prilozima."

Osim višenacionalnih festivala, Ukrajinci prigodnim obilježavanjem ukrajinskih značajnih događaja ili osoba čuvaju sjećanje na zemlju svojeg porijekla. Među takvima je obilježavanje *Gladomora* na kojem sam i sama prisustvovala. Iz vlastitog iskustva mogu prenijeti dojam koji su ostavili na mene kao nekoga tko nije pripadnik ukrajinske nacionalne manjine, ali je student ukrajinistike i bolje sam upoznata s tom tematikom koja nije toliko raširena u javnosti. *Gladomor* je razdoblje koje se događalo za vrijeme Staljinove vladavine u Sovjetskom Savezu, a stradalo je mnogobrojno ukrajinsko stanovništvo. U godinama 1932. i 1933. na području sovjetske Ukrajine, sjevernog Kavkaza i područje oko donjeg toka Volge vlasti su uzrokovale umjetno stvorenu glad zbog ukrajinskog otpora nesrazmjernoj kolektivizaciji privatno stečenih dobara. Od gladi je tada umrlo, prema nekim navodima, oko sedam milijuna Ukrajinaca.[14] Godine 2003., prvi puta je javno u Ukrajini obznanjeno kako se radi o genocidu sovjetsko-komunističkih vlasti nad ukrajinskim narodom. Svake godine, četvrtu subotu u studenom obilježava se spomen na žrtve. U Lipovljanima se drži misa zadušnica u grkokatoličkoj crkvi na ukrajinskom jeziku. Nakon prisustvovanja na služenju mise, otišli smo u društveni dom pogledati film o tom strašnom događaju. Uz rubove dvorane, bili su panoi sa svjedočanstvima preživjelih. Na tom obilježavanju nisu bili samo Ukrajinci, bili su i Hrvati, njihovi sumještani koji su kroz svoje tragedije iz Domovinskog rata pružili „ruku empatije" i stekli razumijevanje za tugu koju neki narod može proživjeti.

Na spomen imena Tarasa Ševčenka, svaki Ukrajinac, ali i ukrajinist se malo trgne. Zbog svog umjetničkog doprinosa i patriotskog pristupa svom narodu, teškog života koji je proživio vječno čeznući za svojom voljenom Ukrajinom, vrlo je poštovan među Ukrajincima, ma gdje se nalazili u svijetu. Svake godine, Ukrajinci obilježavaju dan njegova rođenja (9.3.1814.) i njegove smrti (10.3.1861.). Počast mu se izdaje recitiranjem i pjevanjem njegovih pjesama i izložbom njegovih slika. Isto se prakticira u Zagrebu, tada se odlazi u Ukrajinsku ulicu se nalazi njegova bista i polaže se cvijeće.

[14] https://www.hkv.hr/izdvojeno/komentari/dvidmarovic/16876-d-vidmarovic-gladomor-u-ukrajini-1932-1933-prilog-povijesti-genocida.html (pristup 5.8.20.)

Da bi zadržali vezu sa svojom pradomovinom, „Karpati" su organizirali za svoje članove put u Ukrajinu u nekoliko navrata uz pomoć Ukrajinskog veleposlanstva u Hrvatskoj, a odaziv je bio jako velik. Bili su prva velika grupa hrvatskih Ukrajinaca koji su svoju zavičajnu Ukrajinu posjetili kao turisti na četverodnevnom izletu 2005. godine (ibid. 40). KPD „Karpati" imaju vrlo usku i uspješnu suradnju s Veleposlanstvom Ukrajine u RH čiji su predstavnici redoviti gosti i promicatelji svih ukrajinskih manifestacija, priredaba, izložbi, predstavljanja ukrajinskih knjiga itd. Uz pomoć Veleposlanstva lakše je njegovati vezu hrvatskih Ukrajinaca s njihovom pradomovinom Ukrajinom i uvelike olakšava mlađim naraštajima čuvanje nacionalne svijesti i povezanosti.

Za najmlađe, osim već spomenute nastave na ukrajinskom jeziku u lipovljanskoj osnovnoj školi, organizirane su i ljetne škole na kojima su osim ukrajinske djece i mladeži mogli sudjelovati svi koji su izrazili interes za učenje ukrajinskog jezika, povijesti i kulture. Program ljetnih škola organiziran je kroz učenje ukrajinskog jezika i književnosti, jezično izučavanje, povijesti i zemljopisa Ukrajine, folklora i koreografije, glazbene kulture te likovne, dramske i kreativne radionice (Semenjuk 2017:49). Ljetne škole nisu rezervirane samo za ukrajinsku djecu iz Lipovljana, već obuhvaćaju teritorij čitave RH. Citat koji izvrsno prenosi glavnu ulogu ljetnih škola za ukrajinsku djecu dolazi iz knjige Ivana Semenjuka „25 godina KPD Ukrajinaca „Karpati" prenosim u cijelosti:

> „Cijelo vrijeme boravka na Ljetnim školama predavači prenose na djecu svu ljepotu i bogatstvo ukrajinskog jezika, književnosti i kulture, raznolikost običaja i tradicije te nacionalni duh ukrajinske kulture. Sve se to radi u cilju očuvanja nacionalnog identiteta ukrajinske nacionalne manjine u RH, razvijanju pozitivnih osjećaja i sklonosti prema ukrajinskoj kulturi i porijeklu. Ukratko, sprječavanju asimilacije ukrajinske nacionalne manjine." (Semenjuk 2017: 49).

5. Grkokatolička Crkva

Grkokatolička odnosno Unijatska Crkva pripada jednoj od 24 autonomne Crkve pod okriljem jedne katoličke zajednice. Spada u crkvu istočnog obreda koja njeguje jednu od pet istočnih tradicija; aleksandrijske, antiohijske, carigradske, istočnosirske (kaldejske) i armenske. Ona priznaje papu kao vrhovnog poglavara i jedinstvo s Rimokatoličkom crkvom.[15]

[15] https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=23443 (zadnji pristup 15.7.20. 15.00)

Nastala je ujedinjenjem pravoslavnih metropolitanskih područja, „Kijeva i cijele Rutenije“ koji su tada bili sastavni dio Poljsko-litavske unije, s Katoličkom crkvom. Ujedinjenje je potvrđeno 1596. godine u Brest-Litovsku (danas Brest). Uniju je prihvatio manji broj vjernika, ali veliki broj pravoslavnih svećenika. Grkokatolička crkva je sačuvala vlastito bogoslužje na crkvenoslavenskom jeziku, julijanski kalendar, posebnu hijerarhiju, upravnu samostalnost i mogućnost braka za svećenike.[16] Cilj unije bio je zaštititi ukrajinski crkveni identitet od poljskih pritisaka.

5.1. Grkokatolici u Hrvatskoj

Na službenim stranicama križevačke eparhije mogu se pronaći podaci o osnivanju grkokatoličke crkve na hrvatskim prostorima. Tamo se navodi kako „crkveno zajedništvo kršćana bizantskog i latinskog obreda na području Hrvatske potječe iz 1611. godine pristupanjem biskupa Simeona Vratanje Katoličkoj Crkvi“.[17] Do tada su kršćani koji su vršili obred na bizantski način potpadali pod Pećku i Carigradsku patrijaršiju i njihovu jurisdikciju. Te, 1611. godine nastaje Marčanska eparhija koja obuhvaća sve katolike bizantskog obreda, tada na području Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, a danas djeluje pod imenom „Križevačka eparhija“.

Što se tiče Marčanske eparhije, njezino prvo sjedište bio je manastir svetog Mihaela Arkanđela u Marči koji se nalazi nedaleko od Ivanić Grada, pa po njemu biskupija i dobiva ime. Biskup Simeon postaje prvi grkokatolički biskup u Hrvatskoj, a ujedno i prvi biskup tada uspostavljene grkokatoličke biskupije „s titulom „svidnički““, nakon što su 1598. godine na temeljima porušene katoličke crkve pravoslavni monasi izgradili samostan sv. Mihaela. Car Ferdinand Habsburški posebnim proglasom poziva sve krajiške Uskoke da priznaju novog vladiku svojim crkvenim poglavarom. (ibid.) Papa Pavao V. svojim je apostolskim pismom potvrdio crkveno zajedništvo do tada pravoslavnih Vlaha, Uskoka i drugih s Rimom, nakon što je Simeon ispovijedio katoličku vjeroispovijest pred kardinalom Robertom Bellarminom. Simeon je imenovan biskupom „Rašana katolika grčkog obreda u Hrvatskoj, Slavoniji, Ugarskoj i krajnjih granica Kranjske (tj. Žumberka)“. Marča je utemeljena kao sjedište, a Simeon je postao arhimandrist samostana. (ibid.) S obzirom da se Marča nalazila na području

[16] https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=9427 (zadnji pristup 15.7.20. 14.55)
[17] https://www.krizevacka-eparhija.com/index.php/eparhija/povijest-eparhije/8-povijest-grkokatolicke-crkve-u-hr (pristup 15.7.20. 15.15)

Zagrebačke biskupije, isprva su marčanski biskupi bili tretirani kao obredni grkokatolički pomoćni biskupi zagrebačkih rimokatoličkih biskupa. Tada su bili vrlo česti sukobi između rimokatoličkih i grkokatoličkih svećenika jer su rimokatolici zagovarali latinski obred, dok su grkokatolici branili svoju samostalnost. Godine 1681. na Gornjem gradu osnovano je sjemenište, nakon što je jedan od biskupa uvidio kako je vrlo potrebno da kler bude obrazovan. Za uzdržavanje pitomaca dobio je na poklon od cara Leopolda imanje Pribić. Godine 1777. godine uz potporu carice Marije Terezije, papa Pio VI. Bulom dokida Marčansku biskupiju i utemeljuje novu grkokatoličku Križevačku biskupiju sa sjedištem u Križevcima. Tim činom carica je zaustavila daljnje uznemiravanje grkokatolika koje su provodili pravoslavci osiguravajući im pravni ustroj. Križevačka eparhija imala je jurisdikciju nad svim grkokatolicima s područja Hrvatske i Bačke, a vladika je potpadao pod ostrogonskog mitropolitu koji se nalazio u Mađarskoj. Nakon osnivanja Zagrebačke mitropolije 1852. godine, Križevačka eparhija ulazi u njezin sastav. U 18. stoljeću iz zakarpatske Ukrajine doseljavaju Rusini na teritorij današnje Vojvodine. Oni su već pri dolasku bili grkokatoličke vjeroispovijedi, odnosno potomci sjedinjenja iz 1646. godine. Te godine je potpisano zajedništvo s Rimom u Užgorodu (Rutenska unija)[18]. Jedno stoljeće kasnije, kraj 19. i početak 20. obilježilo je doseljavanje Ukrajinaca u sjevernu Bosnu (područje Dervente i Prnjavora) i u Slavoniju (Lipovljani, Slavonski Brod). I oni su već bili grkokatolici, ali potomci Brest-litovske unije. Iako su Rusini i Ukrajinci dvije narodne skupine, očuvane do danas s obzirom na vjeru i obred, oni potpadaju pod istu, Križevačku eparhiju koja se njihovim dolaskom obogatila brojem vjernika. Sjedište križevačkog biskupa nakon što je prebačeno iz Gornjeg Tkalca u Križevce, 1966. godine prebačeno je u Zagreb. Danas Križevačka eparhija obuhvaća teritorije Republike Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Slovenije. (ibid.)

Većina mojih kazivača se izjašnjava grkokatolicima, ali zanimljivo je to da su neki od mojih kazivača pravoslavne vjeroispovijedi. Suvremeni migranti ističu grkokatoličku crkvu u Zagrebu kao mjesto druženja njihovih sunarodnjaka bez obzira na to kako se izjašnjavaju po vjeroispovijesti:

> „Još jedno mjesto snage Ukrajinaca je grkokatolička crkva u Zagrebu, gdje se svake prve nedjelje u mjesecu održava misa (na ukrajinskom jeziku op. prev.), na kojoj se upoznajemo, mi, novopridošli Ukrajinci, s dijasporom prethodnih valova. Bez obzira

[18] http://www.krizevacka-eparhija.com/index.php/eparhija/povijest-eparhije/8-povijest-grkokatolicke-crkve-u-hr (5.8.20.)

što su Ukrajinci uglavnom pravoslavne vjere, vrata crkve otvorena su za svakoga od nas, svi mi koračamo s jednim Bogom.[19]“ (Oksana Pinčuk, doselila u Zagreb 2009.)

„Pripadam pravoslavnom području, ali odlazim u grkokatoličku crkvu sv. Ćirila i Metoda u Zagrebu radi mise na ukrajinskom jeziku i druženja s pripadnicima mog naroda.“ (Marija Meleško doselila u Zagreb 2008.)

Kazivanje druge kazivačice pokazuje da odlazak za bogoslužja ima i ulogu koheziju etničke zajednice.

5.2. Grkokatolička crkva u Lipovljanima

Kada su Ukrajinci počeli naseljavati Lipovljane, grkokatoličke crkve ondje nije bilo. Najbliže župno grkokatoličko sjedište bilo je u selu Dišnik kod Garešnice i u Zagrebu. Prema knjizi Romana Miza, svi ovdašnji Ukrajinci bili su grkokatolici po svojoj vjeroispovijesti odnosno „katolici istočnog, točnije bizantsko-slavenskog obreda“ (Miz 2004:51). U Lipovljanima je u to vrijeme radio Hrvat grkokatolik Stipe Đukić koji je Ukrajince uputio župniku grkokatoličke župe u Dišniku Mihajlu Mudrom koji uz suglasnost biskupa grkokatoličke eparhije ubrzo preuzima „pastorizaciju nad grkokatoličkim novodoseljenicima u Lipovljane, Novu Subocku i druga okolna sela“ (Graljuk 2010: 39-40). On je u privatnim kućama vršio bogosluženja, najčešće u kući Kornela Sokača, na čijem mjestu je kasnije napravljena kuća Milka Slote (ibid. 52).

S vremenom se pojavio problem stalne prisutnosti župnika kojeg tada nije bilo u selu, Mihajlo Mudri je povremeno dolazio s obzirom da su teritorijalno potpadali pod grkokatoličku župu u Dišniku, a povremeno su kao ispomoć dolazili iz Zagreba svećenik dr. Dionizije Njaradi i iz Križevaca svećenik Danijel Reba (ibid.) da bi se omogućio dobro organiziran duhovni život vjernika i uspijevali održati različiti vjerski obredi poput vjenčanja, krštenja i pogrebi. U dogovoru s dišničkim župnikom stvara se delegacija čiji član je bio učitelj Stipe Đukić s namjerom da posjete grkokatoličkog Križevačkog biskupa i upute mu molbu za osnivanje župe/parohije (Graljuk 2010 : 42). Sa sobom su ponijeli Zapisnik kojim se „jamči spremnost za uzdržavanje vlastitog dušebrižnika“, a potpisao ga je administrator dišnički Mihajlo Mudri

[19] Ще одним місцем сили українців є греко-католицька церква в місті Загреб, де кожної першої неділі місяця проходить Служба Божа, на якій знайомимося ми, новоприбулі українці з діаспорянами попередніх хвиль. Незважаючи на те, що українці в основному православної віри – двері церкви відкриті для кожного з нас – всі ми ходимо під одним Богом!

(ibid.). U Zapisniku su predstavnici lipovljanskih grkokatolika, sastavljen je popis mjesta koja su trebala ući u sastav nove župe i broj vjernika u svakom od tih mjesta. Što se tiče popisa vjernika, napravljena su dva. Prvi obuhvaća poimence sve vjernike (grkokatolike) u Lipovljanima i Novoj Subockoj, a u drugom su navedena sva mjesta sa „sumarnim brojem vjernika". Ti dokumenti se i danas čuvaju u župnom arhivu u Lipovljanima, a uz njih je i Odluka o osnivanju župe (Miz 2004 : 52). Zapisnik je sastavljen 9. siječnja 1909. godine i cijeli tekst je prikazan u citiranoj knjizi Romana Miza iz 2004., a original je objavljen u knjizi Borisa Graljuka iz 2010. godine.

Iz tog Zapisnika je vrlo lako zaključiti koliko je lipovljanskim Ukrajincima bio važan duhovni život i osnivanje župe. Mještani iskazuju spremnost izdvajanja vlastitog novca koji bi se utrošio na župnika koji bi stalno prebivao u selu, u skladu s tadašnjim ekonomskim prilikama u iznosu od 400 kruna godišnje koje će morati platiti svaki vjernik u dvije godišnje rate, u tom času na svaku obitelj je otpadalo 8 kruna. Uz to, obvezali su se plaćati svom dušebrižniku 4 krune mjesečno. U spomenutih 400 kruna uključeno je i ogrjevno drvo koje se vjernici obvezuju dovesti i nacijepati. Obećali su u roku od godine dana sagraditi novu bogomolju pošto na staru u tom vremenu gube pravo, a uz to i stan svećeniku. Obvezuju se nabaviti sve predmete potrebne za bogoslužje o vlastitom trošku, a u slučaju dolaska Mihajla Mudrog, obvezuju se jednom mjesečno dati mu kola za Dišnik. (Miz 2004: 53)

Donesen je Dekret kurije Križevačke biskupije, potpisao ga je vladika Julije Drohobeczki 11. ožujka 1909. godine i njime je „za prvog grkokatoličkog lipovljansko-moslavačkog dušebrižnika sa sjedištem u Lipovljanima, imenovan o. Tomo Severović." (Graljuk 2010: 57). Iste godine imenuje se novi dušebrižnik Dimitrije Nađ koji pred kraj svoje privremene službe kupuje objekt za budući župni dvor, kuću na križanju današnjih ulica Josipa Kozarca i Ante Starčevića za 12.000 kruna. Treći dušebrižnik Ilija Vančik postaje pokretač za gradnju grkokatoličke crkve i 1913. godine postavljeni su temelji crkve svete Ane, a završena je i posvećena 24. prosinca 1924. godine (ibid. 74).

Filip Škiljan se u svojoj knjizi *Svakodnevni život Ukrajinaca u Lipovljanima u XX. stoljeću* pozabavio i grkokatoličkom crkvom koja je igra važnu ulogu u očuvanju ukrajinskog identiteta. U svom djelu ističe da je grkokatoličanstvo posebnost ukrajinskog naroda koje ih je odvajalo od pravoslavaca i katolika i uvijek je igralo značajnu ulogu u njihovim životima. U vrijeme doseljavanja Ukrajinaca u Lipovljane nije postojala grkokatolička župa, pa je područje Lipovljana pripadalo župi u Dišniku blizu Garešnice. Dišnički paroh dolazio je vršiti službu po

ukrajinskim kućama, a dolazili su i zagrebački i križevački svećenik. Godine 1909. Lipovljani su dobili svoju župu pod koju su potpadala sva moslavačka naselja iz kutinskog kotara i grkokatolička naselja u okolici Novske. Te godine statistika bilježi 550 grkokatolika. Odmah potom dobili su i župnika, a temelji za crkvu svete Ane posvećeni su 1913. godine. Sama crkva završena je 1924. (Škiljan 2013: 27-28).

Povjesničar Škiljan provodio je istraživanje usmenom poviješću te navodi da mu je jedan kazivač, Pavlo Holovčuk naglasio važnost Crkve: „Crkva je bila glavni faktor očuvanja identiteta i mi smo živjeli kompaktno s Crkvom. Ne biti u crkvi nedjeljom za moje je bio grijeh, držali smo se crkve."(Škiljan 2013: 32-33).

5.3. Grkokatolička crkva kao čuvar nacionalnog identiteta Ukrajinaca

Malynovs'ka u svom članku o povijesti Ukrajinaca na ovim prostorima navodi da je pri očuvanju identiteta veliku ulogu činila grkokatolička vjera koja je bila različita od većinske pravoslavne, ali i katoličke. Svećenici su propovijedali na rusinskom jeziku, u crkvama su bile škole. Škola i crkva bile su osnovni otpor mađarizaciji koju su provodile vlasti, naročito u drugoj polovici 19. stoljeća. Gajiti nacionalnu svijest pomagala je i veza s pradomovinom. Od tamo su dolazile knjige svjetovnog i religijskog sadržaja, časopisi i novine. Bez obzira na sve poteškoće, Ukrajinci su počeli stvarati svoje vlastite institucije, što im je s jedne strane olakšavalo integraciju, a s druge im je pomoglo očuvati etničke karakteristike, jezik i kulturu. Prva su bila religijska središta, već 1900. bila je stvorena grkokatolička eparhija u Prnjavoru, 1906. u Staroj Dubravi, a 1910. u Banja Luci i Derventi (Malynovs'ka 2002: 12).

Od doseljavanja, npr. u Lipovljanima[20], svećenici su pokušavali sačuvati „ukrajinstvo" svojih vjernika. Tako otac Ilija Vančik prvi uvodi grkokatolički vjeronauk za djecu u lipovljanskoj školi i nakon svoje službe ostavlja velik broj knjiga koje su poslužile kao temelj župne knjižnice (usp. Graljuk 2010: 70).

Maksim Buila, župnik koji je službovao u Lipovljanima od 1930. do 1933. godine bio je veliki ukrajinski patriot. Osim komunikacije i službovanja na ukrajinskom jeziku bio je aktivno uključen u homogenizaciju Ukrajinaca u Križevačkoj biskupiji, ali i šire. U to vrijeme u zapadnoj Ukrajini raste nacionalni pokret tj. buđenje nacionalne svijesti uslijed političkih

[20] Za Zagreb nisam pronašla nikakve izvore koji bi govorili o načinima animiranja Ukrajinaca kako bi sačuvali svoj identitet osim služenja misa na ukrajinskom jeziku i kazivanja koja sam prikupila tijekom izrade ovog rada.

događaja, a svećenstvo preuzima ulogu prosvjetitelja unutar rusinskih i ukrajinskih župa koje su potpadale pod Križevačku biskupiju. U tom trenu župnik Buila izrađuje amblem prvih ukrajinskih novina na ovim prostorima za vrijeme tadašnje Kraljevine Jugoslavije pod nazivom „Ridne slovo“ (Rodna riječ), čija prva tri slova na ćirilici tvore stilizirani ukrajinski grb – trizub. (ibid. 80).

Župnik koji je naslijedio Maksima Builu bio je prvi svećenik koji je došao iz Ukrajine. Bogdan Miz rođen je u zapadnoj Ukrajini i iz nje je došao u Lipovljane sa svojom suprugom i tada malodobnim sinom Romanom koji će ga kasnije naslijediti u župi. Otac Bogdan nastavlja putem svog prethodnika, uvodi i nove stvari poput Kronike grkokatoličke župe u Lipovljanima gdje na ukrajinskom jeziku bilježi sve važnije događaje koji su se odvijali u njegovoj malenoj vjerskoj zajednici. Tu kroniku nastavljaju voditi i njegovi nasljednici stvorivši pritom važan dokument koji svjedoči o stoljetnoj tradiciji grkokatoličke župe u Lipovljanima (usp. Graljuk 2010: 84). Njegova supruga, panjimatka Marija osniva i organizira 1934. ili 1935. godine crkveni zbor koji su činili mladi župljani, a u tome joj pomaže crkveni pojac[21] Matvij Dubec'kyj (ibid. 85). Oni su uvježbali veći broj ukrajinskih pjesama djelujući neformalno na svim društvenim i crkvenim događanjima (ibid. 175). Danas je tu ulogu preuzeo pjevački zbor koji djeluje kao jedna od sekcija KPD „Karpati“ Lipovljani.

Roman Miz je kao svećenik na različite načine nastojao održati nacionalni duh Ukrajinaca, osobito kroz kulturno-prosvjetni rad. Godine 1967. osnovao je i vodio ukrajinske emisije na radiju Banja Luka. Zajedno s Teodorom Frickim, Ukrajincem iz Lipovljana koji je kao najviši predstavnik vlasti (bio je izabran za predsjednika općine Novska), pridružuje se zalagateljima u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Vojvodini „pri stvaranju pretpostavki za kulturološke integracije Rusina-Ukrajinaca na cjelokupnom prostoru tadašnje države“ (ibid. 177). Sam Teodor Fricki pomagao je Romanu Mizu u omogućavanju djelovanja Crkve unutar šire zajednice na svim poljima; kulturnom, informativnom i društvenom (ibid.).

Križevačka biskupija uvijek je nastojala da lipovljanski grkokatolički svećenici budu Ukrajinci, ako to nije bilo moguće. Bilo je poželjno da barem znaju komunicirati s vjernicima na ukrajinskom jeziku. Upravo to poticanje na služenje ukrajinskim jezikom i čuvanje jezičnog identiteta pokazuje koliko su tijesno bili povezani Crkva i vjernici pri održavanju nacionalne svijesti budnom i u sprječavanju prebrze asimilacije koja s vremenom ipak dolazi. Kroz vršenja

[21] Crkveni pojac prisutan je u pravoslavnim i grkokatoličkim crkvama i ima dužnost da započne *pojanje* (pjevanje) u hramu na bogosluženjima.

službe i obreda svećenici su uvijek nastojali promovirati ukrajinski jezika . Njihove supruge doprinosile su očuvanju identiteta na način da su osnivale zborove poput panjimatke Marije Miz ili kroz učenje materinjeg jezika u školi kada se to omogućilo (školska godina 1979./80.) koje je vodila supruga župnika Bilenjkog, Slavica Bilenjka „i to iz prvih tiskanih udžbenika na prostoru tadašnje države, kojima je ona autor“ (ibid. 196). Od 1987. do 1989. ukrajinski jezik u školi predavao je župnik Jaroslav Leščešen.

Župnik Jaroslav Leščešen dokaz je da je i u novije vrijeme grkokatolička crkva bila stup očuvanja ukrajinske kulture i svijesti. Osim osnovne funkcije svećenika, postao je „glavni generator prosvjetnog rada među mladima“ (ibid. 232). On na godišnjoj sjednici KPD „Karpati“ 1998. godine ističe da je „glavni zadatak motivirati djecu u daljnjem pohađanju nastave na ukrajinskom jeziku“ (ibid). Prema riječima kazivača iz Lipovljana, Leščešen je bio posljednji župnik koji se aktivno angažirao u radu s vjernicima koji ne uključuje samo duhovnost već i svakodnevni život. Na pitanje organizira li župa neka druženja na ukrajinskom jeziku gdje se potiče njegovanje ukrajinske kulture i baštine, Ivan Semenjuk odgovara:

> „Pa pošto naš župnik ne živi ovdje i neću reći da ne podržava, ali, ne uključuje se aktivno u rad društva iako prije pokojni Leščešen, dok je bio, mi smo zajedno jako puno organizirali, radili i namjeravali smo, ovaj prostor smo uredili sa namjerom da jednom tjedno održavamo druženje Ukrajinaca gdje bi bilo uglavnom pričanje na ukrajinskom i koje kakve informacije koje bi nam davao on i Pavle Holovčuk koji je pisac ukrajinski. Tako, međutim, kada je ovaj umro, Pavle se nešto malo povuko, tako da smo što se toga tiče zanemarili jednostavno ta druženja. Ono što se družimo, druže se uglavnom pjevačka skupina dolazi ovamo i pjevačka skupina je ujedno i hor koji pjeva crkvene pjesme u crkvi.“

Moj drugi kazivač, iz Zagreba, često se vraćao na temu grkokatoličke crkve u svom kazivanju, tako me upoznao s poviješću crkve na području Hrvatske te značaja Zagreba i važnosti crkve među Ukrajincima što se tiče očuvanja nacionalnog identiteta:

> „Pored toga treba znati da je veliku ulogu u očuvanju našeg identiteta učinila i grkokatolička križevačka eparhija. Mislim, iz razloga što su, Rusini su već bili u formiranju te križevačke eparhije zajedno sa Žumberačkim Uskocima. Oni potiču od Marčanske unije, a već je Marija Terezija 1777. godine dozvolila da se formira križevačka eparhija, a Ukrajinci koji su došli u Hrvatsku ostali su u Slavonskom Brodu. U Sisačko-moslavačkoj županiji oni su automatski ulazili u križevačku kao grkokatolici, a dok ovi iz Bosne su imali prvo svoju apostolsku administraturu, oni su bili pod jurisdikcijom tih rimokatolički svećenika i njihove nadbiskupije sarajevske tamo, a čak i neki puta su imali 3 banjalučke, sarajevske, čak i tamo dole, ovaj, mostarske. Ovaj, ovdje već kad je formirana Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca onda

su kao grkokatolici svi išli u Križevačku i ovi koji su bili u sjevernoj Bosni i oni koji su preselili u sekundarno preseljenje poslije Drugog svjetskog rata u Vojvodinu. I mi smo ovdje, Ćirila i Metodija imamo crkvu na Gornjem gradu. Tu je sjemenište. Zašto? Zagreb je bio centar, ali su tu svi dolazili na učenje bogoslovije pa su onda dolazili u Zagreb, pa tu je bila, a neki su odlazili u Ljviv i tamo su završavali, ali centar je bio ovdje u Zagrebu tu je bilo sjemenište ne? I onda, e tu je fakultet teološki bio tako da su puno naših bili završavali tu teologiju. Poslije se vraćali na župe. Svugdje, Ukrajinci su svugde gdje je koncentracija malo veća, oni su izgradili svoje crkve, tako da imaju ovaj, možete prepoznati kad dođete, recimo, kad krenete od Vukovara prema do Zagreba vidjet ćete po nekoliko naših crkava, ukrajinskih, rusinskih koje su izgrađene da su to sami ljudi izgradili pripadajući toj križevačkoj eparhiji. Zagrebačka mitropolija i onda Rim, to je sad ta jurisdikcija.“ (Slavko Burda, doselio u Zagreb 1980ih).

Usput navodi kako smatra da je crkva i u Zagrebu našla način za očuvanje identiteta držeći bogoslužje na ukrajinskom jeziku jednom mjesečno:

„Crkva je, tu su naši svećenici, tu su, tu se govori ukrajinski, rusinski u Zagrebu je malo, bilo tu više hrvatski, ali je recimo, crkva Sv. Ćirila i Metodija dala nama recimo, svakog mjeseca da imamo ovaj, misu, jedanput mjesečno na ukrajinskom jeziku i to, i ovaj, jako dobro doprinosi očuvanju identiteta.“

Danas crkva više nije toliko prisutna u životima Lipovljanaca, ali i zagrebačkih Ukrajinaca kao nekad. Sve se više svelo na dolazak u crkvu kada su neki veći blagdani što je vidljivo i u rimokatoličkoj crkvi, čiji sam ja član. Ljudi jednostavno više nemaju vremena, niti volje. Ako nedjeljom ne rade, taj dan iskoriste kako bi se odmorili za idući radni tjedan. Nemaju više naviku odlaziti u crkvu tako često da bi održavali kontakt među svojim sunarodnjacima. Ivan Semenjuk primjećuje, s obzirom na to da je je praktični vjernik i izjašnjava se kao grkokatolik, sljedeće:

„Pa uglavnom idemo na redovite mise svake nedjelje i blagdane, tako da uglavnom održavamo to. Mi smo, ajmo reći, ima negdje oko 100-tinjak domaćinstava koja primaju župnika za posvetu kuće. Možemo reći da u crkvu dođe obično 20 do 30 ljudi na misu. Mi smo uglavnom tu.“

Iz toga, ali i iz Škiljanovih zapisa i kazivanja njegovih kazivača u knjizi „Svakodnevni život Ukrajinaca u Lipovljanima u 20. stoljeću“ razvidno je da je Ukrajincima bila, a i danas je u određenoj mjeri, vrlo važna njihova vjera i da je crkva bila ta koja ih je držala zajedno i poticala čuvanje sjećanja na svoju pradomovinu. Značaj okupljanja Ukrajinaca na misnim slavljima kao mjesto druženja i njegovanja svojeg identiteta jednako je velik i u Lipovljanima i u Zagrebu. Mislim da najbolje ulogu grkokatoličke crkve u životu Ukrajinaca opisuje moj

kazivač iz Lipovljana, Pavlo Holovčuk koji ističe kako ih je crkva držala zajedno u nepoznatoj zemlji i bila im poveznica sa pradomovinom Ukrajinom:

> „Da, ja mogu sa sigurnošću reći, zahvaljujući upravo grkokatoličkoj crkvi i svećenicima mi smo sačuvali svoj identitet, jer živjeti negdje, evo recimo moje selo. Poljaci su odselili (19)46., iselili su, to je bio dogovor između država Poljske i bivše Jugoslavije da oni nasele ta područja koja su pripala nakon Drugog svjetskog rata; Prusija, i tamo Šlezija su pripali Poljskoj, ostala su prazna sela tamo, tako da su iz Bosne 98,99% se Poljaci odselili, mi smo ostali sami. Mi smo zahvaljujući upravo crkvi, nismo se asimilirali tako brzo kao po nekim drugim krajevima tu u Hrvatskoj, najviše u Slavonskom Brodu, Brodsko-posavskoj županiji, Kaniža i neka mjesta gdje već Ukrajinaca više i nema. Sve se služilo na staroslavenskom jeziku koji mi nismo razumjeli, ali eto, kao nekad na latinskom što je bilo u Hrvatskoj, ali to je toliko blizak taj staroslavenski, ta ukrajinska verzija, crkveno-slavenska verzija, toliko bliska da se mogla razumjeti, ali propovjedi i sve ostalo, to je sve bilo na ukrajinskom jeziku. Svećenici u svoje vrijeme su još bili stari svećenici koji su došljaci iz Ukrajine, kasnije smo već imali svećenike naše koji su se školovali u Zagrebu, odnosno, Rimu, i oni su sačuvali taj naš jezik, običaje i dan danas ima tih običaja zahvaljujući crkvi.“

6. Ukrajinci u Lipovljanima

Lipovljani su danas općina u sastavu Sisačko-moslavačke županije, nalaze se na granici između dvije hrvatske regije, Slavonije i Moslavine, ali pripali su Slavoniji jer su na zapadu odijeljeni od Moslavine rijekama Ilovom i Pakrom.

Do polovice 19. stoljeća, Lipovljani su pripadali Gradiškoj pukovniji, a komanda satnije bila je u selu. Ljudi su se bavili zemljoradnjom, sijali su pšenicu i kukuruz. Poslije okupacije Bosne i Hercegovine, Lipovljane naseljavaju Česi i Slovaci, dok su prvi Ukrajinci doselili na prostore Lipovljana 1894. To su bili Ivan Dalynjak i Pantelejmon Pyrtko. Ivan Dalynjak dolazi iz sela Kotan, kotar Jaslo (Lemkivščina) i smatra se prvim Ukrajincem u Lipovljanima gdje je i umro 4. prosinca 1918. Jedan od njegovih sinova, Teodor, oženio je kći Pantelejmona Pyrtka (drugog doseljenog Ukrajinca), Annu. Godine 1898., u Lipovljane dolazi prvi Galicijan: Pavlo Filiščuk s obitelji (Miz 2002: 147-150).

Roman Miz, grkokatolički svećenik iz Lipovljana koji je i sam došao u Lipovljane iz Ukrajine sa samo godinu dana, pisao je o Ukrajincima na tom teritoriju, ukratko iznijevši pregled dolazaka, razloge i teritorij s kojeg su Ukrajinci naseljavali zapadnu Slavoniju i Moslavinu. Naglašava kako naseljavanje Lipovljana nije bilo potaknuto planski sa strane Austro-Ugarske Monarhije kao što je bio slučaj s Bosnom i Hercegovinom, iako se odvijalo u

tom razdoblju. Ono što autora i dalje zanima zašto baš u Lipovljane i okolna mjesta i način na koji su došli do tamo s obzirom da su prva doseljavanja zabilježena već 1894., a željeznički kolodvor u Lipovljanima je otvoren tek tri godine kasnije, 1897. Autor u drugom djelu koristi „Spisak stranih državljana poljskih boravećih na području općine Lipovljani“ kako bi od samih početaka pratio doseljavanje, broj obitelji koji se naselio u datoj godini i njihova imena i prezimena. Napominje kako „Spisak mogućno ima neke sitne pogreške, al one ne bi trebale znatno utjecati na cjelokupnu ispravnost dokumenta.” (Miz 2004: 7).

Prema tom Spisku kojim se služio Roman Miz može se zaključiti kako je kod Lipovljana vidljiva lančana migracija prema kojoj su Ukrajinci dolazili prema susjedskim i rodbinskim vezama iz istih sela ili kotara.

Što se tiče sadašnjeg stanja, o dolasku u Lipovljane razgovarala sam s dva kazivača, koji su opisali kako i zbog čega su se naselili upravo ovdje. Pavlo Holovčuk, ukrajinski pisac započinje svoju priču na sljedeći način:

> „Prvo, ja sam se oženio iz Lipovljana, ja sam živio u Banja Luci, ja sam tamo i radio. 1970. godine mene su pozvali ovdje, bio je osnovan mali zbor da snimim emisiju, ja sam bio urednik emisije na ukrajinskom jeziku na Radio Banja Luci i onda da dođem snimiti emisiju o Lipovljanima. To je bilo 15.02.1970. Emisiju sam snimio kako su oni pjevali neki od ovih tu ljudi već pokojnih, Ivan Labora bio je tako, drugi, njegov brat Mihael, dali su mi neki intervju, nije važno, glavno da je emisija bila i onda sam upoznao ovu gospođu svoju. Vidjeli smo se 5-6 puta i onda smo se već za 02. svibnja oženili. Tko bi to bio čeko, Banja Luka je daleko, i onda je to trebalo presjedati, pola dana putovati preko Okučana i tako. Poveo sam ju za Banja Luku tamo, tamo smo bili 10 godina, troje djece stekli i bila je takva politička situacija da sam ja morao, bio sam prisiljen čisto bježati, i migrirati iz svog grada, ostaviti pos'o, bio sam šikaniran od strane tada državne… službe državne bezbjednosti, radi toga, što sam radio na polju nacionalnih manjina, svoje i drugih, a to njima sve bilo malo sumnjivo, uvijek ići na ispitivanja, vrbovanje, da surađujem sa tim organima ili čisto sviju nas tako koji smo u toj bivšoj državi i u Bosni i u Vojvodini i u Zagrebu.“

Drugi kazivač, predsjednik društva „Karpati“ Ivan Semenjuk o dolasku svoje obitelji govori ovako:

> „Ha, bila je to godina 1947. prije toga su moji živjeli u Kamenici kod Banja Luke i kad se onaj rat, Drugi svjetski, završio oni su bili okruženi Srbima i imali su jako velike neugodnosti i onda su ovoga, puno familija ukrajinskih otuda iz Kamenice i oko ostalih okolnih sela, brda preselilo u Hrvatsku, a igrom slučaja moj otac je bio tesar pošto su tamo živjeli u šumi drvo obrađivali pa su on i njegov kum zajedno išli tu po Slavoniji tesat građu, uređivat i tako da su onda naišli i došli su. Tu je bila crkva koja ih je privukla i tako da su oni kao i druge familije to u knjizi ima navedeno te, '47. godine poslije

Drugog svjetskog rata kad su doseljavali Ukrajinci iz Banja Luke i okolice ovamo doselili tu.“

Ono što je također važno kod lipovljanskih Ukrajinaca je čuvanje ukrajinskog jezika. U multietničkoj sredini svatko je čuvao svoje, stoga nije niti čudno što se ukrajinski jezik uspio održati. Međutim, danas kod mladih generacija poznavanje ukrajinskog jezika je slabo. Kao što i sam Pavlo Holovčuk kaže u intervjuu priznajući da je pomalo pesimističan, ali s obzirom na situaciju gdje jako malo ljudi govori ukrajinskim jezikom, iako djeca pohađaju nastavu na materinjem jeziku po modelu C pri Osnovnoj školi Josipa Kozarca u Lipovljanima:

„Mi ovdje propadamo. Lipovljani će uskoro propasti. Džabe što pričaju da imamo 16 nacija, sad je došlo na 13, kroz 10 godina od svake nacije bit će po jedan. Da nije to društvo („Karpati“ op.a.) ne bi se o Ukrajincima ništa ni čulo.“

U razgovorima s kazivačima iz Lipovljana iščitava se da stari doseljenici umiru, mladi tek uče jezik i odselit će u veće gradove ponajviše iz ekonomskih razloga, a ova generacija između jednostavno se više ne služi jezikom u toj mjeri koja je potrebna za konverzaciju i očuvanje jednog od elemenata nacionalnog i kulturnog identiteta.

Međutim stariji Ukrajinci, iako su rođeni na ovim prostorima i dalje ga govore sa svojim sunarodnjacima i u popisima stanovništva ukrajinski navode kao svoj materinski. Stariji kazivači učili su jezik u svojoj obitelji, nije bilo mogućnosti učenja u školama, kao što postoji danas. Ivan Semenjuk priča gdje je govorio kojim jezikom, a osvrće se i na svoju djecu i njihovo poznavanje jezika:

„Ništa, to je bilo normalno kao dijete smo govorili to, u školu smo išli, učili hrvatski iliti tada još hrvatsko-srpski, a ukrajinski smo to i oko crkve. Crkva ima veliku ulogu, zadaću imala u održavanju Ukrajinaca i ukrajinistike ovdje u selu. Djeca su učila ukrajinski samo kod kuće. Prije nije bilo organizirano, sad imamo pri osnovnoj školi u Lipovljanima organizirano je izučavanje ukrajinskog jezika po modelu C ima preko dvadesetak polaznika.“

Pavlo Holovčuk isto ukazuje na korištenje ukrajinskog jezika u kućanstvu, sa poznanicima i prijateljima, ali i značaj kada odu u zemlju svoga porijekla da se mogu sporazumjeti sa svojim sunarodnjacima:

„Materinski jezik, da… ukrajinski… hrvatsko državljanstvo, naravno, pripadnik hrvatske države i sve, ali nacionalna manjina Ukrajinac i pričam ukrajinski jezik u domaćinstvu sa djecom. Da, ovdje nas dvoje razgovaramo sa ljudima koji znaju u Lipovljanima, evo gospodin Ivan, koji znaju, više njih ne znaju nego znaju i sa djecom, čak i s unucima koji su u Njemačkoj. Naučili njih tamo roditelji, budući da imamo snahu

iz Ukrajine i onda ona to njih uči ukrajinski zato da kad posjete Ukrajinu da mogu unuci razgovarati sa svojom bakom tamo i sa svojim djedom dok je živ bio.“

Ankica Holovčuk svoju djecu i unuke je odmalena učila ukrajinski jezik, kako to obično biva, kroz ukrajinske dječje pjesmice i priče koje su i danas ostale u njihovoj podsvijesti. Na pitanje kako su učili svoju djecu da njeguju ukrajinsku kulturu, s vrlo izraženim emocijama odgovara:

„Da. Pričali priče na ukrajinskom, ali i puno pjesmica na ukrajinskom koje oni i dan danas nekad kad se sastanemo: 'Ajde baba otpjevaj nam nešto onako od tih dječjih pjesmica ili priče'. Baš kad sam bila zadnji puta kod kćerke, najstariji unuk studira već, pa kaže: 'A babo kako ide ona priča, daj me podsjeti.'“

To je bilo u kontekstu gdje je njezin unuk htio tu priču prevesti na njemački kako bi ju približio svojoj prijateljici i na taj način prezentirao svoj narod. Također su se osvrnuli na to kako ih prihvaćaju u svojoj sredini. Ljudima je jako zanimljivo kada čuju otkuda su i sa zanimanjem slušaju o njihovim običajima, gradovima, njima samima. Ivan Semenjuk se fokusirao na Lipovljane i njegove stanovnike:

„Pošto sam ja već osam godina predsjednik „Karpata“ kulturnog društva, svi me znaju kao takvoga i ne moram nikome reći tko sam i šta sam, ali u Lipovljanima postoji isto to višenacionalna sredina gdje se međusobno poštuju svi, nema nekih posebnih problema.“

Na pitanje što za njih znači imati mogućnost izraziti se kao Ukrajinac, Ankica Holovčuk kaže:

„Pa znači jako puno. Evo sad prošle godine bili smo, jer lipovljanski Ukrajinci su većinom Lemci i dolaze iz tih krajeva Ukrajine u kojima su živjeli Lemci. I prošle godine, održavaju oni svake godine „Lemkivsku vatru“, tako se to zove, skup Lemaka i bili smo i mi pozvati kao predstavnici Lipovljana i onda to jako puno znači kad dođete u svoju matičnu državu i možete razgovarati, komunicirati sa ljudima, to je razgovor s njima i onda priče, recimo, razmjenjivat razne događaje iz davnih dana ili današnjih dana i tako. Jako lijepo.“

Godine 1994. u Lipovljanima, u Osnovnoj školi „Josip Kozarac” počela se provoditi nastava ukrajinskog jezika, koju je fakultativno pohađalo 25 učenika podijeljenih u dvije skupine: mlađu i stariju. Nastavu je izvodio otac Jaroslav Leščešin, mjesni svećenik (Fedak 1995: 92). Škola djeluje i danas, a na mjestu učiteljice je kao zamjena moja kazivačica iz Zagreba, Oksana Pinčuk koja je u Hrvatsku doselila 2009. godine jer se udala za Hrvata. I ona primjećuje koliko je danas kod novih generacija slabo prisutna veza sa zemljom njihova porijekla. Smatra da postoji samo sjećanje na nju i jaku asimilaciju, kao što je pojasnila:

> Na zimu se dogodila promjena kadrova u OŠ Josipa Kozarca (Lipovljani) i meni su predložili da tamo radim kao učiteljica ukrajinskog jezika i kulture jednom tjedno. To mi je naravno iskustvo i izazov, kao specijalistu, zato što je u Lipovljanima djeci materinji jezik hrvatski, zbog toga što njihove obitelji, na žalost, nisu sačuvale ukrajinski jezik u svakodnevici, ali su sačuvale ukrajinsku tradiciju. Našli smo zajednički jezik u nekoliko minuta, dogovorili smo se da ću ja njih učiti ukrajinski, a oni mene hrvatski jezik. To je takva pedagoška metoda, moj je osnovni cilj bio stvaranje partnerskog odnosa s učenicima, računajući na to da će me oni uvijek smatrati strankinjom, sada i za 10 i za 20 godina. Sada su u Lipovljanima 22 učenika. (Oksana Pinčuk, suvremena migrantica)[22]

U očuvanju nacionalnog identiteta također je važno Kulturno-prosvjetno društvo „Karpati" osnovano 19. prosinca 1992., za koje je u trenutku osnivanja interes bio izuzetno velik, no s vremenom je počeo opadati. Međutim, njegovo postojanje i danas ukazuje da postoje pojedinci koji čuvaju svoj nacionalni identitet i prenose ga i na svoje potomke.

Što se tiče običaja, u ranijem dijelu teksta, citiran je jedan kazivač koji je rekao kako se „nastoje držati običaja koliko god je to moguće". Kazivače sam pitala da mi kažu nešto više o tome. Ivan Semenjuk opisuje pripreme za Božić, kao i sam blagdan:

> „Uglavnom Božić krećemo s onim automatski što je, večera sveta i pripremanje posnih jela 12, doduše, pošto smo mi sami ne radimo više tih 12 jela, ali uglavnom tih 12 posnih jela rade se normalno i priprema se sve za Božić, za Božić normalno kako je, idemo u crkvu u jutarnjim satima održava se sveta liturgija, poslije toga se ide kući, tri dana inače imamo taj Božić, dva dana i Štefanje između."

O običajima je pisao Pavlo Holovčuk u svojoj knjizi *Sjećanja na život Ukrajinaca u Bosni i Hrvatskoj* gdje je opisao pripremu i proslavu iz svoje dječje perspektive. Donosim nekoliko crtica iz poglavlja „Dolazi nam Božić":

> „Pred sam blagdan slijedi „magična" priprema: pojavljuje se *makitra* (vrsta graničarske posude – šerpe, namijenjene, u prvom redu, baš za ovaj blagdan). U njoj će biti *kutja* – koljivo. …O sijenu što su ga imali ljudi u susjednim selima nismo mogli ni sanjati. Tijekom ljeta otac bi ga uspio prikupiti jedva oveću vezicu. Ono je mirisno i suho, a u ovu „svetu noć" imat će zasluženo mjesto u našem svetkovanju. Prije njegove upotrebe,

[22] Окрім того, взимку відбулась зміна кадрів в ОШ Josipa Kozarca (Липовляни), і мені запропонували там працювати вчителем української мови та культури один раз на тиждень. Це, безумовно досвід і виклик мені, як спеціалісту, так як у дітей з Липовлян рідною мовою є хорватська, так як їхні сім'ї, на жаль, не зберегли українську мову в повсякденні, але зберегли українські традиції. То ж ми знайшли спільну мову за лічені хвилини, домовившись, що я вчитиму їх української, а вони мене – хорватської мови. Такий собі педагогічний метод, основною моєю метою якого було скласти партнерські відносини з учнями, враховуючи, що вони мене сприймають і завжди сприйматимуть іноземкою як за 10, так і за 20 років. Наразі кількість учнів в Липовлянах складає 22 особи.

> bakica i ja smo pregledali svaku stabljiku i očistili je od korova (taj dio ide na stol), a ostatak će dobiti kravice, jer i one trebaju u ovu svetu večer kušati nešto ukusnije…. Osim pripreme jela za Badnju večer, bilo je potrebno spremiti nešto i za Božić jer na sam taj dan nije se smjelo ništa kuhati….U kuću ulazi otac sa snopom slame koja je prije toga odležala u suhom toplijem mjestu, te obavještava obitelj riječima: „Hrystos sja raždaje!“ (Krist se rodio) jer se na nebu pojavila zvijezda koja javlja da je na svijet došao Spasitelj svijeta. Svi mu odgovaramo „Slavimo Ga!“ tata nam čestita Božić i razmješta slamu po podu. Mama i baka bacaju na nju orahe i lješnjake…Djeca trebaju po slami kvocati kao pilići i tražiti te darove, govoreći: „Kvok, kvok, sto kurok (koki) odyn kohut!“. A to je bila molba da obitelj sljedeće godine dobije što više kokica, a samo jednog pijevca.“ (Holovčuk 2018: 91-92).

Osim Božića, Ukrajincima je vrlo važan i Uskrs. Najveća razlika je u tehnici bojanja jaja koja je u Ukrajini dovedena već na razinu umjetnosti, tako da postoji čak i muzej pisanica koji i sam tako izgleda, a izložbeni primjerci su pisanice iz svih regija:

> „Uskrs je isto tako specijalan, žene pripremaju, farbaju jaja, mi smo kao društvo često putovali pred Uskrs po drugim mjestima i prezentirali Ukrajinske pisanice. Imamo i jednu knjigu izdanu o ukrajinskim pisanicama, Aleksa Pavlešin napravio. I normalno, uvečer je post, na Uskrs nosimo te košare u crkvu na posvećivanje, već kako je to uobičajeno, poslije toga zajednički familijarni ručak kod kuće i sve ostalo što uz to ide.“ (Ivan Semenjuk)

Ukrajinska i hrvatska kuhinja su dosta različite. Na „ukrajinskoj kavi“ Ukrajinke su rekle kako im nedostaju sirova riba, pšenica i heljda. Ukrajina je zemlja bogata crnicom, plodnom zemljom i nazivalo ju se žitnicom Europe pa nije ni čudno što im se glavnina prehrane sastoji od različitih vrsta žitarica. Tijekom studiranja naučila sam da Ukrajinci vole stavljati kopar u apsolutno svako jelo i jedna od kazivačica mi je rekla „Da, kako vi niste čuli za kopar, zašto ga ne koristite? Ja ga nigdje ne mogu pronaći“, na što joj je druga odgovorila kako je komorač nešto zastupljeniji i može poslužiti kao zamjena za kopar. Druga stvar su tzv. *golubci,* vrsta sarme. Pripremu mi je objasnila moja profesorica Dariya Pavlešen. Obično se koristi neukiseljen kupus, stavlja se više riže nego mesa, dodaje povrće i služi se kao prilog, zato su Ukrajinci začuđeni kada im se u Hrvatskoj uz sarmu servira pire krumpir jer im nije jasno zašto uz prilog ide još jedan prilog.

Ankica Holovčuk navodi kako su ukrajinska jela i dalje vrlo zastupljena u njezinoj obitelji, a spomenula je i da se tradicijskim ukrajinskim jelima prezentiraju na nekim događanjima:

> „Kuhamo jako puno, sve što je moja mama dobila od njene mame, znači, *boršč, pieroge,* i onda baš puno tih specijaliteta ukrajinskih koji su one pravile i ja ih još dan danas

pravim, pa čak i moja djeca. Da svakako predstavljamo ukrajinska jela, evo Ivan je tu, može potvrditi, mi se žene uvijek dogovorimo, svaka nešto od naših tih specijaliteta pravi, uglavnom nam je *boršč* i *pieroge*, to je kao najglavniji naš specijalitet, ali uz to onda idu i razni uštipci, i neki kolači koji su tipični za naš ukrajinski narod."

Ivan Semenjuk kaže kako njegova supruga barem jednom tjedno na jelovnik uvrsti neko ukrajinsko jelo. I on navodi *boršč* i *pieroge* kao najčešća jela koja se spremaju u ukrajinskim obiteljima, a osvrnuo se i na nagradu za najbolju slasticu koju je osvojila njegova supruga spravivši najbolju Kijevsku tortu, vrlo poznatu i popularnu u Ukrajini:

„Pa, što se tiče baš ukrajinske gastronomije uglavnom se dosta i prije, a i sada spremalo, ali ne izričito to, jede se koješta, ali uglavnom, recimo *boršč, pierogi* i ostalo, to je uglavnom redovito na jelovniku. Bar jednom tjedno, a išli smo na pečenje Kijevske torte, to je moja žena radila bila je nagrađena u Križu za najbolju slasticu."

7. Ukrajinci u Zagrebu

O Ukrajincima u Zagrebu literatura je vrlo siromašna podacima, postoji tek nekoliko članaka sakupljenih u već navedenom zborniku „Ukrajinci Hrvatske" te statistički podaci na internetskim stranicama Državnog zavoda za statistiku. Zbog navedenog u ovom je poglavlju stavljen veći naglasak na kazivače koji pobliže opisuju svoj život u glavnom gradu i načine na koje održavaju vezu s domovinom te kako predstavljaju svoju kulturu i porijeklo svojoj obitelji i sugrađanima. Kazivači su, kako je već navedeno, pripadnici tzv. „četvrtog vala" useljenika, suvremeni ukrajinski iseljenici koji su u Hrvatsku doselili unazad 15-ak godina, krajem prvog desetljeća 2000-ih. Jedna od mojih kazivačica kaže:

„Želim samo naglasiti: mi se jako razlikujemo od dijaspore koja živi ovdje od prošlog stoljeća i glavni cilj novog vala je pokazati i dostojanstveno prenijeti suvremene ukrajinske običaje, ne zaboravljajući stare! I to što mi ne samo da pjevamo i plešemo *gopaka*[23], nego smo i u mogućnosti unijeti nešto novo u razvitak Ukrajine i pokazati život Ukrajinaca onakvim, kakav on zapravo jest."[24] (Oksana Pinčuk)

[23] *Gopak* je ukrajinski tradicionalni ples koji potječe iz vremena zaporoških kozaka.

[24] Хочу лише зазначити: ми дуже відрізняємось від діаспорян, що проживають тут з минулого століття, та головною метою нової хвилі є показати та гідно нести сучасні українські звичаї, не забувши про старі! І, що ми не лише співаємо й танцюємо гопака, а й здатні внести щось нове в розвиток України і показати життя українців таким, як воно є насправді.

Prema članku iz zbornika *Ukrajinci Hrvatske* koji je napisao Bogdan Lis'kyj možemo dobiti uvid u djelovanje različitih oformljenih društava koja su okupljala ukrajinsku nacionalnu manjinu u svrhu očuvanja ukrajinskog nacionalnog identiteta i njegove samobitnosti. Konkretno, on se bavi djelovanjem ukrajinskih studenata koji su studirali na zagrebačkom Sveučilištu početkom i sredinom XX. stoljeća ne precizirajući točno na kojim fakultetima niti dijelove samoga grada gdje su djelovali. Na početku članka autor se osvrće na probleme ukrajinske nacionalne manjine koja je bila više u doticaju sa srpskim stanovništvom, nego hrvatskim. Međutim, s vremenom su došli do zaključka kako su srpski i ukrajinski narod veoma različiti. „Studenti su ubrzo shvatili kako su Srbi najmanje skloni Ukrajincima od svih južnoslavenskih naroda, te kako su se srpski i ukrajinski narod razilazili u odnosima svojih nacionalnih interesa i nalaze se na sasvim suprotnim stranama" (Lis'kyj 2002: 38).

Ukrajinski studenti koji su se zalagali za samostalnost ukrajinske države u njezinim granicama nisu naišli na potporu srpskih kolega koji su se zalagali za asimilacijsku politiku kakvu je provodilo Rusko Carstvo. Smatrali su da ih Srbi, koji su i sami provodili takvu politiku prema ostala dva naroda, hrvatskom i slovenskom, koji su tvorili Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, kasnije Kraljevinu Jugoslaviju, ne mogu shvatiti u njihovim težnjama što je dovelo do velikog preseljenja ukrajinskih studenata iz Beograda na Sveučilišta u Zagreb i Ljubljanu (ibid.).

U Zagrebu je šest ukrajinskih studenata 12. veljače 1920. osnovalo prvu ukrajinsku organizaciju kao sekciju pri Hrvatskom katoličkom akademskom društvu „Domagoj" u dogovoru s episkopom i narodnim izaslanikom dr. Jankom Šimrakom. Iz nje je 1922. niknula Ukrajinska studentska zajednica koja je u prve dvije godine djelovanja okupljala oko 20 članova, studenata iz Galicije, ali i iz Bačke i Srijema. 1924. godine to je bila jedina ukrajinska organizacija koja je djelovala u Kraljevini Jugoslaviji (ibid).

Njihovo djelovanje bilo je usmjereno na čuvanje jezika i kulture i stvaranje veza sa svojom pradomovinom Ukrajinom. Uz tu organizaciju djelovala je i „Prosvjeta" koja je detaljno prikazana u potpoglavlju 3.1. „Prosvjeta", osnovana 22. lipnja 1922. i okupljala je sve zagrebačke Ukrajince, ne samo studente. Njezina primarna zadaća bila je očuvati ukrajinski jezik, kulturu i nacionalni duh te međusobno povezivanje i pomaganje. Zbog želje za depolitizacijom, unutar beogradskog ogranka „Prosvjete" došlo je do raskola između Galicijana koji su i potaknuli osnivanje organizacije želeći nastaviti svoje kulturno-prosvjetno djelovanje, te politički angažiranih Pridnjiprovaca koji su svoje nezadovoljstvo iskazali

osnivanjem zasebne organizacije „Ukrajinska zajednica" (Ukrajins'ka Gromada) 1928. godine koja je okupljala njihove istomišljenike (Kozlitin 2002: 27).

Većinu zagrebačkih Ukrajinaca činili su Ukrajinci iz zapadne Ukrajine, prvenstveno Galicijana i starosjedioci s ukrajinske desne obale čija je razina nacionalne svijesti bila vrlo visoka, stoga su upravo oni označili karakter javnog zagrebačkog života ukrajinske izbjegličke kolonije. Upravo zato, pod utjecajem Galicijana, Ukrajinci u Zagrebu, kako je napisao korespondent lavovskih novina *Djelo* (Dilo) „podcrtavaju svoje ukrajinstvo."(usp. Kozlitin ibid). „Upravo zbog toga", kaže autor „u Zagrebu su nicale održivije ukrajinske organizacije s izraženom nacionalnom orijentacijom" (Kozlitin 2002: 24).

Nakon „Prosvjete" u Zagrebu su počele djelovati organizacije poput „Središnje knjižnice Rusina, Ukrajinaca i Rusa"[25] s adresom na Starčevićevom trgu, zatim Kulturno-prosvjetno društvo „Kobzar" osnovano 1972. godine, Ukrajinska zajednica grada Zagreba[26], ljetne škole koje okupljaju ukrajinsku i rusinsku djecu s područja cijele Hrvatske, a od listopada 2019. godine u zagrebačkoj Osnovnoj školi Silvija Strahimira Kranjčevića osnovan je razred za učenje ukrajinskog jezika po modelu C što znači: „nastava manjinskoga jezika i kulture (njegovanje) – uz redovitu nastavu na hrvatskome jeziku, na manjinskome jeziku izvodi se nastava jezika i kulture nacionalne manjine u trajanju od dva do pet školskih sati tjedno, a obuhvaća učenje jezika i književnosti nacionalne manjine, geografije, povijesti, glazbene i likovne kulture/umjetnosti."[27]

Također postoje tiskovine koje izdaju ukrajinske organizacije poput *Vjesnika* Ukrajinske zajednice RH.

Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu djeluje Katedra za ukrajinski jezik i književnost koja omogućuje studiranje mladima koje zanima ukrajinski jezik i kultura.

Moje kazivačice Marija Meleško, Oksana Pinčuk, Sofia Opalčuk i Irina Mamaeva su pripadnice suvremenog vala useljenika, a kazivač Slavko Burda je pripadnik treće generacije useljenika, odnosno druge koja je rođena na ovim prostorima. Prvi kazivač, Slavko Burda, inače predsjednik udruge „Kobzar" u Zagrebu živi od 1980. godine. Ovdje je doselio zbog

[25] http://www.kgz.hr/hr/knjiznice/gradska-knjiznica/odjeli-265/sredisnja-knjiznica-rusina-i-ukrajinaca-republike-hrvatske/792
[26] http://uzrh.hr/hr/
[27] https://gov.hr/moja-uprava/obrazovanje/obrazovanje-na-jeziku-i-pismu-nacionalnih-manjina/predskolsko-osnovnoskolsko-i-srednjoskolsko-obrazovanje-na-jeziku-i-pismu-nacionalnih-manjina/1970 (pristup 1.7.2020.)

supruge koja je u Zagrebu radila, a rođen je u Vojvodini. U kazivanju opisuje svoj dolazak u Zagreb i okolnosti koje su ga dovele do toga:

> „Onda iz Vojvodine sam ja došao u Banja Luku, a žena mi bila Banjalučanka, pa sam tako došao u Zagreb 80-te. Vidite kak to ide. Ovaj, Ukrajinci jedan za drugim ono što ste Vi rekli lančano, ima tu neka, dobro ja sam se oženio pa me žena dovela tu, ali djeca su mi rođena ovdje, već sam ja ovdje 40 godina u Zagrebu, a ostalo tamo sam rođen u Vojvodini gdje je moj otac bio".

Ostale tri kazivačice došle su krajem prvog desetljeća 2000-ih godina iz Ukrajine. Dvije zbog udaje za Hrvate a jedna za Ukrajinca koji već godinama ovdje živi i radi. I kazivač Slavko Burda navodi kako je posljednji val migracije Ukrajinaca u Hrvatsku drugačiji nego u ranijim valovima. On ima relativno slične razloge, ekonomski interesi, ali i brojne su žene koje su iz Ukrajine došle u Hrvatsku nakon udaje za Hrvate:

> „Tu imamo 300, 400 do 500 žena, Ukrajinki koje su se udale, koje su ovdje, pa čak i koje dolaze recimo obiteljima pa se nastanjuju i žive ovdje." (Slavko Burda)

Jedna od njih je Marija Meleško, Ukrajinka koja je iz Kijeva zbog ljubavi došla u Hrvatsku i tu osnovala obitelj:

> „Doselila sam u Zagreb 2008. sama radi spajanja obitelji. Suprug je hrvatski državljanin koji je radio u Ukrajini gdje smo se i upoznali. Ja sam rođena u Kijevu gdje sam i živjela sve do preseljenja."

Uz nju tu je i Oksana Pinčuk, sada učiteljica u Osnovnoj školi Silvija Strahimira Kranjčevića gdje predaje ukrajinskoj djeci jezik njihovih predaka, a trenutno predaje i u Lipovljanima u OŠ Josipa Kozarca kao zamjena za njihovu stalnu profesoricu. Svoje predstavljanje započinje:

> „Rođena sam 1978. godine u Kijevu, glavnom gradu Ukrajine koji broji gotovo četiri milijuna žitelja, a kretanje gradom u vrijeme vreve realno traje i po 3 do 4 sata u jednom smjeru. Imam tri zanimanja, dvije diplome visokog obrazovanja, a jedna od njih je pedagoška. Za vrijeme studiranja na sveučilištu mnogo sam putovala i na jednom od takvih turističkih izleta upoznala sam budućeg supruga. To je bilo u Budimpešti, znakovito mjesto za naša obiteljska putovanja. Zagreb – Budimpešta – Kijev… koliko puta u jedanaest godina smo mi prošli tim putem – ne može se izbrojati! Imala sam perspektivan posao, radila sam u samom centru grada Kijeva, nisam ni slutila da bih mogla kardinalno promijeniti svoj život. Ali to se dogodilo. I moj se život 2009. godine kardinalno promijenio (jer mi je obitelj bila najvažnija). Preselila sam u miran grad

> Zagreb, gdje nitko nikamo ne žuri. To me je iznenadilo najviše od svega: kako dva europska glavna grada mogu biti tako različita?!“[28]

Kada je tek stigla u Zagreb bilo joj je teško naviknuti se na novi grad. Tražila je svoje sunarodnjake kako bi se mogla povezati s njima i bolje snaći u novom okruženju, to razdoblje opisala je ovako:

> „Emocije su gorjele u meni, činilo mi se kako život nikad neće biti tako intenzivan kao u mojoj zemlji, trebalo je podmetnuti pleća i stvoriti svoju povijest. Metodom pokušaja i pogreške kucala sam na razna vrata tražeći svoje zemljake. I uspjela sam! Zahvaljujući Veleposlanstvu Ukrajine i počasnim hrvatskim konzulima u vrijeme rata na istoku Ukrajine 2016. godine bila je organizirana izložba „Donbas: rat i mir“ i u Zagrebu, u Središnjoj knjižnici dogodilo se dirljivo upoznavanje s brojnim Ukrajincima o kojima se nije moglo tako lako saznati bez medija. Poslije upoznavanja sa zemljacima život je krenuo u punom jeku. Saznala sam za tradiciju „Kava petnaestog“ koju je započela Olga Maksimčuk, vlasnica trgovine ukrajinskih namirnica „Boršč“, gdje sam i upoznala počasne volontere novog vala emigracije: Ljudmilu Vološinu, Irinu Mamaevu, Mariju Meleško, Irinu Matijević, Oksanu Čuljat i druge, to su ljudi, moji istomišljenici, čiji prioritet je rad, a ne riječ.“[29]

Vezu s domovinom i čuvanje svoje ukrajinske samobitnosti ostvarivala je kroz rad sa svojim zemljacima u Hrvatskoj. Kao jedan od primjera navodi svoj volonterski rad s djecom iz ratom pogođenih područja u Ukrajini koja su, u suradnji ukrajinskog veleposlanstva u Hrvatskoj i hrvatskih vlasti, dolazila u Hrvatsku na more. Iz njezinog odgovora zaključujem da

---

[28] Я народилась в 1978 році в місті Києві - столиці України, що налічує близько чотирьох мільйонів жителів, а пересуватись містом в години пік цілком реально й по 3-4 години в один бік. Маю три спеціальності, дві вищі освіти, одна з них – педагогічна. Під час навчання в університеті багато подорожувала, та в одній з таких туристичних поїздок познайомилась з майбутнім чоловіком. Це був Будапешт – наразі, знакове місто для наших сімейних поїздок. Загреб – Будапешт – Київ... скільки разів за одинацять років ми проїхали цей маршрут – не злічити! Маючи перспективну роботу, працюючи на центральній вулиці міста Києва, я навіть не уявляла, що можу кардинально змінити своє життя. Але це сталось. І моє життя в 2009 році кардинально змінилось, так як родина понад усе. Я переїхала в спокійне місто Загреб, де ніхто ніколи нікуди не поспішав. Так дивно я себе ніколи не почувала: як дві європейські столиці можуть так разюче відрізнятись!?

[29] Емоції вирували в мені, так як мені здалося, що життя ніколи не буде таким самим насиченим, як в моїй країні... потрібно було вирівнювати плечі й створювати свою історію. Шляхом спроб й помилок я стукала в різноманітні двері, розшукуючи своїх рідних земляків. І мені вдалося! Дякуючи Посольству України й Почесним Консулам Хорватії під час військових дій на сході України в 2016 році була організована виставка «Донбас: війна та мир», й в Загребі в центральній бібліотеці відбулось зворушливе знайомство з численними українцями, про яких не так легко було дізнатись без ЗМІ. Після знайомства з співвічизниками життя завирувало: я дізналась про традицію «Кава п’ятнадцятого», що започаткована Ольгою Максимчук, власницею магазину українських делікатесів «Борщ», де я й познайомилась з почесними волонтерами нової хвилі еміграції: Людмилою Волошиною, Іриною Мамаєвою, Марією Мелешко, Іриною Матієвич, Оксаною Чулят, та іншими... Ці люди – однодумці, пріоритетом яких є не слово, а дія!

joj je to jako puno značilo kao Ukrajinki koja u stranoj zemlji uspijeva pomoći svojim sunarodnjacima iz Ukrajine:

> „U to vrijeme bila je velika količina stradalih obitelji u Ukrajini kojima je bila neophodna podrška i na liječenje u Hrvatsku došao je velik broj djece između 7 i 16 godina iz zone ATO[30]. Prijavila sam se za volontiranje zajedno s gore navedenim Ukrajinkama, a imala sam uz pedagošku naobrazbu i medicinsku, što mi je dobro došlo. Veliki doprinos i podršku imali smo i od predstavnika ukrajinske nacionalne manjine grada Zagreba, Viktora Filime. Za mene je čast živjeti i stvarati u krugu iznenađujuće nesebičnih ljudi koji ponosno nose kod nacije – Ukrajinaca!“[31]

Sličnu životnu priču ima još jedna moja kazivačica Irina Mamaeva:

> „Udala sam se za Hrvata na početku rata u Ukrajini. Imamo puno toga zajedničkog u pogledima i emocijama preživljenih osjećaja. S obzirom da imam odraslu kćer koja živi i radi u Ukrajini, u Hrvatsku sam preselila sama. Živim u Karlovcu, ali dušom sam jako vezana uz Zagreb. Ovdje sam pronašla istinsko, pozitivno ukrajinsko društvo koje u sebi obuhvaća različite valove emigracije. Dijelimo svoja iskustva i dopunjujemo našu okolinu. Ponosimo se time što nismo izgubili svoj osjećaj ukrajinstva, „ja-Ukrajinac“.[32]

Posljednja moja kazivačica iz Zagreba, Sofia Opalčuk, je najmlađa, još uvijek neudata, ali također se zbog ljubavi preselila u Hrvatsku:

> „Ja sam došla sama u Zagreb 12.2.2019. Razlog: stvaranje obitelj sa svojim dragim (iz Ukrajine, koji se preselio ovdje prije 12 godine).“

Primjećujemo kako su u Zagrebu zastupljene miješane obitelji u kojima je jedan od partnera Hrvat, razlozi za dolazak u Hrvatsku su bračne naravi, a dolazak opisuju kao posebno iskustvo u kojem su postale svjesne mnogih, a prije svega kulturnih razlika, zadržavši jaku vezu sa zemljom svojeg porijekla.

---

[30] Zona provođenja antiterorističke operacije, termin koji se koristi u medijima i politici za područja Donecke i Luganske oblasti na istoku Ukrajine gdje se trenutno vodi rat koji je počeo 2014. godine

[31] В той час була велика кількість постраждалих сімей в Україні, яким була необхідна підтримка, й на оздоровлення до Хорватії приїздила велика кількість дітлахів 7-16 років із зони АТО, й я зголосилася піти в волонтери з вищеназваними українками, маючи окрім педагогічної освіти, й медичну, що стало мені в нагоді. Великий внесок й підтримка відчувалась і від представника української національної меншини міста Загреб – Віктора Філіми. Для мене честь - жити й творити в колі напрочуд самовідданих людей, які гідно несуть код нації – українців!

[32] Я вийшла заміж за громадянина Хорватії на початку війни в Україні. Дуже багато схожого у поглядах і емоцій від пережитих відчуттів. Оскільки я маю дорослу і самостійну дочку, яка живе і працює в Україні, до Хорватії я переїхала сама. Живу в місті Карловац, але душею дуже прив’язана до Загреба. Тут створилося неповторне, дуже позитивне емоційне українське товариство, яке поєднує в собі різні хвилі еміграції. Ми ділимося своїм досвідом і доповнюємо наш осередок. Ми дуже пишаємося тим, що ми не розгубили своє відчуття «я-Українець.

Jezik je Ukrajincima vrlo važan i nastoje ga govoriti sa svima koji ga znaju. Na *kavi petnaestog* kojoj sam prisustvovala, sve Ukrajinke koje su se okupile govorile su svojim jezikom. Naravno, među njima je bilo nekoliko njih koje su govorile ruski ili *suržikom*, koliko sam uspjela čuti, to je jezik nastao miješanjem ruskog i ukrajinskog. One su uglavnom iz istočnog dijela Ukrajine gdje je rusifikacija ukrajinskog naroda bila izuzetno jaka tijekom čitave povijesti, ali sve su se međusobno razumjele. Na predstavljanju sam i ja govorila ukrajinski, jednostavno me ponijelo i dio njih mi se obraćao na ukrajinskom. Jedna gospođa je rekla da joj je jako teško naći balans između hrvatskog i ukrajinskog i nekada joj se dogodi da govori jednim jezikom, a trebala bi drugim.

Marija Meleško i njezino dijete imaju pozitivna iskustva s pripadnicima većinskog i drugog stanovništva.

> „S iznenađenjem pozitivno prihvaćaju. Postavljaju većinom brojna pitanja. Nemam nikakvih problema u tom pogledu. Dijete u školi, druga djeca potiču da im nešto kaže na ukrajinskom jeziku da čuju kako zvuči."
>
> Irina Mamaeva ističe sličnosti u hrvatskoj i ukrajinskoj povijesti koje ih povezuju, ali i formira odnos jednog naroda spram drugog: „Ukrajina i Hrvatska imaju mnogo sličnih trenutaka u svom povijesnom razvoju, mentalitetu, sklonostima. U pravilu osjeća se pozitivan odnos Hrvata prema Ukrajincima. Uvijek s ponosom ističem kako sam stigla iz Ukrajine."[33]

Najzanimljivije iskustvo s kojim sam se susrela u ovom istraživanju je ono koje je doživjela Oksana Pinčuk kada je svojoj sugovornici rekla da je iz Kijeva, odnosno Ukrajine:

> „Na kraju, podijelit ću svoje iskustvo: Upoznala sam jednu mladu Hrvaticu koju je zanimalo odakle sam. Grad Kijev joj je bio nepoznat, a kada je čula da sam iz Ukrajine, odgovorila je: „Znam za Ukrajinu, to je grad u Rusiji…"[34]

Što se tiče Zagreba, situacija je gotovo ista kao i u Lipovljanima. Pripadnice novoga vala navode ukrajinski (neke i ruski) kao materinski jezik i u svojem domaćinstvu govore dva, a ponekad i tri jezika. Marija Meleško nije sudjelovala u popisu stanovništva u kojem se navodio i materinski jezik, ali ističe da bi „navela ukrajinski i ruski." Svoje dijete potiče na učenje jezika i kulture iako on sam ne smatra ukrajinski materinskim jezikom:

---

[33] Україна і Хорватія мають дуже багато схожих моментів в історичному розвитку, менталітеті, вподобаннях. В основному відчувається позитивне ставлення хорватів до українців. Завжди з гордістю зазначаю, що приїхала жити із України.

[34] Та, наостанок, поділюсь своїм досвідом: Трапилась мені одна молода хорватка, яка поцікавилась звідки я. Місто Київ їй було невідомим, а от коли вона почула, що я з України, то її відповідь звучала так: «А я знаю Україну – це місто в Росії»...

„Moje dijete uči ukrajinski u OŠ Silvija Strahimira Kranjčevića i sudjeluje u ljetnim školama ukrajinskog jezika u organizaciji Ukrajinske zajednice RH. Kod kuće govorimo sva tri jezika iako, unutar obitelji govorimo većinom hrvatski, s djetetom govorim ukrajinski, ali rjeđe. U užoj obitelji imam članova obitelji koji ne razumiju ukrajinski tako da govorimo jezik većine. Dijete, muž i ja čitamo ili gledamo filmove zajedno na ukrajinskom. Ukrajinski moje dijete govori s djecom koja potječu iz drugih obitelji poput moje – mješovitih brakova i djece mojih prijatelja u Ukrajini. Moje dijete ukrajinski ne smatra materinjim jer smatra da mu je materinji jezik hrvatski jer se u Hrvatskoj rodio, ali ga želi učiti.“

Oksana Pinčuk kao i mnogi drugi kazivači navodi bliskost ukrajinskog i hrvatskog jezika što smatra olakotnom okolnošću za novopridošle Ukrajince i Ukrajinke i olakšava im i ubrzava adaptaciju u novoj okolini:

„Uzimajući u obzir da je ukrajinski jezik dosta sličan hrvatskom (s točke gledišta leksika, poslije bjeloruskog, poljskog i slovačkog) i ima opširan zajednički leksik, bilo je dosta lagano naučiti govoriti i razumjeti ga. (hrvatski jezik, op. prev.)“[35]

Isto ističe i Irina Mamaeva:

„Hrvatski jezik ima puno zajedničkog s ukrajinskim. Učiti jezik je zadovoljstvo. Još veće zadovoljstvo osjetiš kada te Hrvati podupiru na tom putu. I korištenje ukrajinskog jezika u druženju s Hrvatima daje dodatnu obojenost.“[36]

Oksana Pinčuk opisuje svoj doticaj s hrvatskim, ali i suprugov doticaj s ukrajinskim jezikom. Na druženju *Kava 15.* istaknula je da je njezin muž dosta dobro naučio ukrajinski i da ga govori. Osvrnula se i na školu u kojoj je sada moguće učiti materinski jezik i time je olakšano očuvanje ukrajinskog identiteta kod djece već u ranoj dobi, jer s obzirom na to da broj potpisnika kojom se iskazuje suglasnost za provedbu nastave na ukrajinskom jeziku u zagrebačkoj školi za pripadnike ukrajinske nacionalne manjine, volja da se djecu uči o svojoj kulturi i zemlji porijekla itekako postoji:

„Uz suprugovu pomoć, značajno mi je bio olakšan period adaptacije jer mi je osigurao da mogu gledati ukrajinsku televiziju i organizirao mi dosta često odlazak u moju domovinu, on je naučio jezik mojih predaka, a ja njegovih. Moja djeca su bilingvalna. U to vrijeme škole s učenjem predmeta „ukrajinski jezik“ u Zagrebu nisu postojale,

[35] Враховуючи те, що українська мова дуже подібна до хорватської (з точки зори лексики, після білоруської, польської та словацької) та має обширну спільну лексику, було досить легко вчитись говорити та розуміти її.

[36] Хорватська мова має багато спільного з українською. Вивчати мову-одне задоволення. Ще більше задоволення відчуваєш, коли хорвати підтримують на цьому шляху. І використання української мови в спілкуванні з хорватами дає додаткового забарвлення.

samo u Lipovljanima, Petrovcima, Kaniži i Šumeću. Godine 2018. podneseno je pitanje o otvaranju ukrajinskih odjeljenja i u glavnom gradu Hrvatske. Proces je trajao oko 10 mjeseci. Prikupivši više od 30 potpisa roditelja budućih učenika, Ministarstvo obrazovanja Hrvatske i Područni Ured Grada Zagreba odlučili su uvrstiti predmet „Ukrajinski jezik i kultura“ u osnovnoškolsko obrazovanje po modelu C.“[37]

I Marija Meleško navodi da se njezin suprug služi ukrajinskim na određenoj razini te da ga ona podučava kulturi svog naroda i potiče na sudjelovanje u promoviranju ukrajinske kulture:

„Zna ukrajinski na razini razumijevanja i slabije govora. Učio ga je za vrijeme radnog odnosa u Ukrajini u okvirima potrebne komunikacije. Zna puno o ukrajinskoj kulturi i dobro se orijentira u ukrajinskoj svakodnevnici. Preporučujem mu knjige i ponešto kraće je voljan čitati. Gledamo zajedno vijesti.“

Sofia Opalčuk stvara obitelj s Ukrajincem tako da kod kuće njeguju svoj jezik, a ističe i lakše izražavanje emocija na svom jeziku:

„Ukrajinski je moj materinji jezik i za sad ne mislim mjenjati mišljenje, čak i nakon promjene državljanstva. Djece nemamo, doma pričamo ukrajinski. Čak i kad učila sam hrvatski, nije se dalo nama pričati ga između sobom, jer nismo osjećali dubinu emocija, koji smo želili objasniti.”

slika 7 “Kava petnaestog“- inicijativa koju su pokrenule zagrebačke Ukrajinke prema kojeg se svakog 15. u mjesecu Ukrajinci nalaze u kafiću hotela Jagerhorn u Ilici i druže se uz razgovor na ukrajinskom jeziku
Autor: nepoznat
Izvor: Facebook, grupa Ukrajinci u Hrvatskoj

[37] Та за допомогою чоловіка, що значно полегшив мій адаптаційний період, встановивши українське телебачення і організувавши мені досить часте перебування на Батьківщині, він вивчав мову моїх предків, а я – його. Мої діти білінгви. На той час школи з вивченням предмету «Українська мова» в місті Загреб не функціонували, а лише в Липовлянах, Петровцях, Каніжі і Шумече. То ж в 2018 році було піднято питання щодо відкриття українських класів і в столиці Хорватії. Процес тривав близько 10 місяців. Зібравши понад 30 підписів від батьків майбутніх учнів, Міністерством освіти Хорватії та правлінням міста Загреб було прийняте рішення впровадити предмет «Українська мова та культура» на базі загально-освітньої школи по моделі Ц.

Imala sam sreću da je jedna od mojih kazivačica učiteljica u ukrajinskom odjeljenju u zagrebačkoj školi Silvije Strahimir Kranjčević, a usput je i zamjena u lipovljanskoj školi koja ima puno dužu tradiciju fakultativnih ukrajinskih predmeta za ukrajinsku djecu. Prema Geertzu etnicitet je socijalni konstrukt u okviru kojeg se provodi socijalizacija djece i njihova enkulturacija, dakle razvijaju osjećaj etničkog identiteta i usput usvajaju paralelno s time određena kulturna značenja u svojoj interakciji s obitelji i njima bliskim ljudima (Grbić-Jakopović 2014: 45).

Osobno smatram da je vrlo važno od djetinjstva naučiti njegovati kulturu svojih predaka i kako dijete raste ima sposobnost razvijati ju i učiti više o njoj. Ukrajinski odjeli u školama, kao i ljetne škole pružaju upravo tu mogućnost ukrajinskoj djeci; učenje o kulturi svojih ukrajinskih predaka. U nastavku donosim iskaz kazivačice Oksane s njezinog gledišta kao osobe koja podučava svoje male sunarodnjake njihovoj kulturi, jeziku, običajima te kako je osnivanje ukrajinskog odjeljenja započelo i na koji način funkcionira:

> „Na temelju natječaja, ravnatelj škole i komisija odabrali su moju kandidaturu za mjesto učitelja ukrajinskog jezika. U listopadu 2019. godine zazvonilo je naše prvo zvono, omotano žuto-plavom trakom! Naš predmet unesen je u svjedodžbu, u popis općih predmeta; prema stanju iz 2020. godine nastavu je pohađalo 32 učenika. Ponosim se mladim mamama, tatama, malim školarcima, što su u svako subotnje jutro dovodili djecu iz raznih dijelova grada i susjednih gradova, okupljali se u školskom dvorištu OŠ Silvija Strahimira Kranjčevića gdje se mogao čuti moj materinji jezik. Učenici su različitog stupnja školske spreme, porijekla (ima ih koji su trenutno u Hrvatskoj i vraćaju se natrag u Ukrajinu, ima djece iz miješanih brakova, ima djece gdje su oba roditelja Hrvati). Bitan je zajednički cilj i slogan za sve uključene u realizaciju našeg cilja djelo, a ne riječ! Svakog mjeseca provodimo radionice i tematske lekcije kao što je bojanje pisanica (na ukrajinski način, op.prev.) uoči Uskrsa, izrađivanje lutaka od vune, *petrykivs'ko* slikarstvo.[38] Pomoć u organizaciji radionica, ljubazno je ponudila naša ukrajinska majstorica iz novog vala emigracije, Ljudmyla Vološyna.
>
> Isto tako, svake se godine organiziraju ljetne škole za djecu u kojima se uči ukrajinski jezik, koje djeluju u Ukrajini i u Republici Hrvatskoj. Sudionici ljetnih škola svake godine je oko stotinu djece iz obitelji ukrajinske dijaspore, a djecu prate školski učitelji i predavači s fakulteta, studija ukrajinistike. Sredstva se osiguravaju iz proračuna Republike Hrvatske za djelovanje organizacija nacionalnih manjina. Iskustva s ljetnom školom, nažalost nemam, ali ima vremena. Naravno, učenje jezika u jezičnoj okolini znatno je lakše nego u stranoj zemlji. Čak i ako se služite na svakodnevnoj razini ukrajinskim jezikom u druženju sa svojom djecom, kod njih se osjeti naglasak, kao i

[38] Jedinstveno ukrajinsko ukrasno slikarstvo čije je središte oko sela Petrykivke

specifika naglasaka i artikulacija koja se u našim jezicima razlikuje. Također, moji učenici, ove godine prvi put su bili sudionici manifestacije „Pričaj mi na svom jeziku 2020.“ posvećene Danu materinjeg jezika. Učenici su dobili prvu diplomu.“[39]

Zatim smo se dotakli razlika između hrvatskih i ukrajinskih običaja. Kao i kod kazivača iz Lipovljana, najveći fokus bio je na dvama velikim blagdanima: Božiću i Uskrsu. Marija Meleško ističe da u suvremenoj Ukrajini nema nekih posebnih običaja koja se tiču rođenja ili smrti, navodi tek jednu razliku: „U suvremenim tradicijama ne vidim razliku. U Ukrajini nije popularna kremacija, tijelo na selu ostaje u kući često do sahrane.“

Zagrebački kazivači od običaja njeguju Božić i Uskrs. Kao posebnu razliku i u Zagrebu i u Lipovljanima svi ističu pripremanje dvanaest posnih jela uoči Božića koja nisu svojstvena hrvatskoj tradiciji. Na moja pitanja o Božiću svi redom odgovaraju više-manje isto, što ukazuje na duboko u svijesti ukorijenjen običaj koji se održao od davnina i čini ih različitima od ostalih, a njih međusobno povezuje.

Irina Mameva o Božiću kaže gotovo isto:

„Božić slavimo poslije Nove godine. Večer prije Božića, na Badnjak, obitelj se okuplja za stolom s 12 posnih jela. Glavno jelo je kutja[40]. Ukrajinska kuhinja se ponešto

[39] На конкурсній основі директором школи та комісією була затверджена моя кандидатура на посаду вчителя української мови. І в жовтні 2019 року пролунав наш перший дзвоник, перев’язаний жовто-блакитною стрічкою! Наш предмет внесений в атестат, в список загальних предметів; на стан 2020 року уроки відвідували 32 учня. Я пишаюсь молодими мамами, татусями, малими школярами, що вранці кожної суботи вони приводили дітей з різних куточків міста, та сусідніх міст, збирались на шкільному подвір’ї OŠ Silvija Strahimira Kranjčevića, де лунала моя рідна мова. Учні різного рівня підготовки, походження (є ті, які тимчасово в Хорватії, і повертатимуться назад в Україну; є діти змішаних шлюбів; є діти, в яких обоє батьків хорвати). Головне – спільна мета, та гаслом для всіх причетних до реалізації нашої мети є не слово, а діло! Щомісяця ми проводимо майстер-класи та тематичні уроки як з писання яєць напередодні Великодніх свят, то мотання ляльок-мотанок, то петриківського розпису, тощо... Допомагати з організацією МК люб’язно зголосилася наша українська майстриня з нової хвилі еміграції – Людмила Волошина.
Також, щороку організовуються літні школи для дітей з вивчення української мови, які проходять в Україні та в Республіці Хорватія. Учасниками літніх шкіл щорічно є біля 100 дітей з родин української діаспори, а супроводжують дітей вчителі шкіл та викладачі факультету україністики. Фінансування здійснюється за кошти бюджетної програми Республіки Хорватія щодо діяльності організацій національних меншин. Досвіду з літньою школою я, на жаль, не маю, але все ще попереду. Звичайно, вивчати мову в мовному середовищі значно легше, ніж за кордоном. І навіть спілкуючись на постійній основі українською мовою зі своїми дітьми, у них відчувається акцент, так як специфіка наголосів та артикуляція у наших споріднених мовах відрізняється.
Також зі своїми учнями цьогоріч ми вперше брали участь в щорічній маніфестації “Pričaj mi na svom jeziku 2020.”, присвячена Дню рідної мови. І учні отримали першу грамоту.

[40] Tradicionalno božićno jelo od kuhane pšenice, grožđica, maka i meda.

razlikuje od hrvatske, ali je jako ukusna i sviđa se hrvatskim muškarcima. Božićni stol ima veliku količinu mesnih jela.“[41]

Jedino različito kazivanje iznijela je Sofija koja se ne drži ukrajinske tradicije, ali navodi i razlike između ukrajinske i hrvatske i opet se spominje dvanaest posnih jela:

„Badnjak i Božić, samo slavimo po katoličkom kalendaru (24-25-26.12). Dogodi se i praznik kod nas i na pravoslavni Božić al to se tiče samo pripremanje domaćih tradicionalnih jela. Veliku razliku nisam još primjetila. Jedino, što sam čula to, da ako baka, prabaka ne pripremi domaću hranu, onda mlađa generacija neće raditi to, samo ode i kupi u dućanu. I to, da nema baš 12 tradicionalnih jela na stolu itd. Nema baš puno detalja, šta se tiče pripreme. Možda svaka obitelj ima svoje tradicije onak…unutar familiji.”

Kazivač Slavko Burda prisjetio se božićnih običaja iz svog djetinjstva dok je bio u Vojvodini i zaključuje da je u gradovima tako nešto ipak teže izvesti, pa samim time padne u zaborav s vremenom.

„Normalno bili su ti običaji pjevanja uoči Božića tih pjesmi *ščedrivki* i *koljadke,* to je bilo i onda je bilo recimo, da se išlo po kućama, ja znam kao klinac ja sam išao po kućama pšenicom kao da rodi i šta ja znam, i onda bi uvijek netko nešto dao, tako da sam sve obitelji u mom Vrbasu znao obići, bilo je pa sigurno preko 100 i više kuća. Svaku sam kuću obišo, a moj otac okupio društvo oni su znali čiji je to sin, kažu, Mihajlov sin, onda su uvek dali, tako da sam došao doma imao sam puno para. To je normalno trajalo kad si imao 8, 9, 10 godina već nisi išao, već si odrastao bio. Šta ja znam. A uvijek smo išli pjevat pod prozor smo išli ovaj, pjevati te *koljadke*, Božićne pjesme i tako. Evo, u tom smislu i toj ovaj, dobro, to je u ovim urbanim sredinama malo teže.“

„Kod Uskrsa je ista tradicija osim načina oslikavanja jaja. Mi ih bojamo s voskom.“

(Marija Meleško)

„Uskrs (Sveta Nedjelja Kristovog uskrsnuća) također se rijetko poklapa s datumom katoličkog Uskrsa. Neizostavan dio su paska i pisanice. Domaćice peku *pasku*[42] i dijele ju kako dobro ne bi napustilo dom.“ [43] (Irina Mamaeva)

Kada smo došli na temu gastronomije, moji kazivači su si „dali oduška“ u opisivanju što mi je bilo jako drago. Iz njihovih kazivanja shvatila sam d,a iako se uglavnom kombinira

[41] Різдво ми святкуємо після Нового Року. Вечір перед Різдвом (Badnjak) сім’я збирається за столом з 12 простих страв. Головною стравою є кутя. Українська кухня трішки відрізняється від хорватської, але дуже смачна і подобається хорватським чоловікам. Різдвяний стіл має велику кількість м’ясних страв.

[42] Tradicionalni kruh koji se peče za Uskrs u zemljama Istočne Europe.

[43] Пасха (Світла Неділя Христового воскресіння) також рідко співпадає по датах з католицьким Uskrsom. Обов’язковоим атрибутом є Паска та крашанки, Господині печуть Паски і діляться ними, щоб добро не покидало дім.

ukrajinska s hrvatskom kuhinjom, postoje neka jela koja su dosta zastupljena u domaćinstvu, prije svega svi su naveli boršč i piroge s prilozima, a oni se ujedno i koriste za prezentaciju ukrajinskih tradicionalnih jela na različitim manifestacijama.

Oksana Pinčuk o ukrajinskom kulinarstvu i zastupljenosti ukrajinskih jela u svojoj obitelji kaže:

> „O ukrajinskim jelima i delikatesama može se govoriti beskonačno budući da su stalno u našoj prehrani. Zahvaljujući trgovini „Boršč" uvijek imamo svježe haringe na stolu, halvu, *zefir, bublike*, kondenzirano mlijeko i veliki izbor slatkiša za sve blagdane. U svom domu često spremam crveni boršč od svježe cikle i zeleni boršč od kiselice, a svježe namirnice za boršč uzgaja moja draga svekrva na gredicama, koja je ljubazno ponudila svoju pomoć. Varenyki s krumpirom i makom, kupusom, skutom, višnjama, koje vole svi članovi moje hrvatske obitelji, su svojevrsni ritual u kojem iz zajedno lijepimo (tijesto varenyka op.prev.), a povrće za *venigret* reže moj suprug, Hrvat, tako kako on to precizno i sitno reže, ja ne mogu."

Marija Meleško sama je učila spravljati ukrajinska jela, najčešće kao i druge Ukrajinke spravlja „*boršč* zeleni i crveni, *varenyki*, kaše sa žitaricama – na svakodnevnoj bazi.", a „tradicionalna komplicirana jela samo za prigode." Za manifestacije na kojima se prezentira ukrajinska kuhinja navodi „Dan nacionalnih manjina, kuhaju se *boršč, varenyki, uzvar,* i prezentiraju proizvodi iz BORŠČA." Osobe koje kuhaju sporazumno odlučuju koje jelo će se pripremati.

Irina Mamaeva vidi ukrajinsko kulinarstvo na sljedeći način:

> „Ukrajinska kuhinja je jako ukusna i raznovrsna. Imamo mnogo mesnih jela, ali koristimo i veliku količinu povrća pri spremanju jela. Juha se razlikuje od uobičajene hrvatske po tome što ima velik broj različitih namirnica."[44]

Sofia Oplačuk, inače iz Lavova, posvećena je spravljanju ukrajinskih jela kako ju je učila njezina mama, pomoć nekada potraži na internetskim stranicama, a u svojem kuhanju spravlja i stvari iz popularne kulture koje su iz Amerike došle u druge zemlje, pa tako i u Ukrajinu:

> „Mama je malo učila o tradicionalnoj gastronomji i imam osjećaj, kao da većina znanje o tradicijama ušla u mene s mljekom mame. Ne mogu sjetiti odakle znam to što znam. Mislim da cijeli moj grad je bio dosta tradicionalni i mogla sam proučiti neke basic stvari. Sad popunjavam svoje znanje uz pomoć interneta. Kuham često gulaš kako je

[44] Українська кухня дуже смачна і різноманітна. Багато м'ясних страв, але використовуємо і велику кількість овочів при приготуванні. Juha відрізняється від звичної хорватам тим, що має значну кількість інгредієнтів.

učila majka, cheesecake (koji treba peći u pećnici), juha na ukrajinski način (kad je puno povrća i mesa unutra). Htjela bih krenuti i sa sarmom (isto kako je učila majka, s kuhanim kupusom, a unutra riža i meseko) i varenikama, al to više za praznik, kad je više vremena. Za praznike radim krafne s makom i s višnjom. Mogu napraviti neku pitu od jabuke. Inače je puno sličnog s hrvatskom kuhinjom, al radim to na svoj način ili nađem recepte na ukrajinskim web stranicama ili nazovem majku pa ona zna sve).“

Iz svih kazivanja možemo zaključiti kako Ukrajinci u Lipovljanima i Zagrebu njeguju svoju tradiciju, jezik i kulturu. U svojoj obitelji slave ukrajinske blagdane, ali i hrvatske ako se radi o mješovitim brakovima, kao što je slučaj kod tri moje kazivačice iz Zagreba. Na svoju djecu prenose jezik i paze da se ukrajinski identitet ne izgubi. Vidljivo je da su se prilagodili hrvatskom načinu života uvrštavajući u njega elemente svog ukrajinskog identiteta i da u njihovim obiteljima nastaje hibridni ukrajinsko- hrvatski identitet.

8. Izvaninstitucijske aktivnosti Ukrajinaca na području Republike Hrvatske

Osim navedenih manifestacija u odlomku posvećenom kulturno-prosvjetnim društvima i njihovim aktivnostima, Ukrajinci kao dijaspora uz pomoć Veleposlanstva Ukrajine djeluju i izvan tog okvira s ciljem jačeg međusobnog povezivanja i prikazivanja svoje povijesti i kulture svim zainteresiranima. Aktivnosti koje će se spomenuti odnose se na sveukupnu ukrajinsku manjinu u Republici Hrvatskoj koja djeluje izvan okvira društava i predstavljaju svoj narod pojedinačno. Neki od događaja su državno-političke tematike poput obilježavanja Dana nezavisnosti Ukrajine, odavanje počasti žrtvama Černobila, Dan sjećanja na žrtve Gladomora, godišnjica uzajamnog priznanja Ukrajine i Hrvatske, godišnjica uspostavljanja diplomatskih odnosa između Ukrajine i Hrvatske, Dan državne zastave Ukrajine... Osim „Kave petnaestog“ o kojoj je bilo riječi, moji kazivači navode i neke druge manifestacije i festivale koji se redovito održavaju. Među njima su Dan nacionalnih manjina Grada Zagreba, međunarodno natjecanje „Ukrajins'ki solospivy v Rijeci“ koji se održava u okviru godišnjeg ukrajinskog festivala pjesme, glazbe, plesa i umjetnosti već peti put u gradu Rijeci, a započela ga je predstavnica novog vala emigracije, Olga Kamins'ka, operna solistica u Hrvatskom narodnom kazalištu Ivan pl. Zajc; festival dječjeg stvaralaštva u Slavonskom Brodu, večeri Ševčenka, koncerti klasične i ukrajinske glazbe u okviru Dana ukrajinske kulture. Redovito se održavaju „Ukrajinske večeri“, „Dani Ukrajinske ulice“, prezentacije knjiga koje su izdali Ukrajinci u Hrvatskoj i prevedenih na hrvatski jezik i dr.

U nastavku donosim fotografije koje mi je ustupila jedna od kazivačica sa svog profila na Facebooku, a prikazuju sudjelovanje Ukrajinaca na nekim od spomenutih manifestacija i druženja.

Slika 9 Ukrajinski bal, Zagreb, veljača 2020.
Autor: Viktor Filima
Izvor: Facebook, profil Oksane Pinčuk

Slika 10 „Dan državne zastave“ zagrebačke Ukrajinke su napravile ukrajinsku zastavu s riječima pozitivnog značenja za djecu s područja ATO u suradnji s Veleposlanstvom Ukrajine
Zagreb, kolovoz 2019.
Autor: Veleposlanstvo Ukrajine u Republici Hrvatskoj
Izvor: Facebook, profil Oksane Pinčuk

9. Zaključak

Cilj rada bio je istražiti na koji je način došlo do transformacije identiteta kod Ukrajinaca koji žive u Hrvatskoj, na koji su način sačuvali, odnosno i dalje čuvaju svoje identitete: nacionalni, kulturni i jezični o kojima je bilo više riječi u uvodu. S obzirom na to da postoje malobrojna ranija istraživanja tj. literatura, nedostupnost izvora i arhiva (npr. građi Državnog zavoda za statistiku) zbog epidemije koja nas je zadesila, prikupljanje informacija bio je dugačak proces. Kvalitativno istraživanje provodila sam na različite načine: sudjelovala sam na druženjima Ukrajinaca i nakon toga provodila polustrukturirane intervjue. Za pripremu terenskih istraživanja mnogo su mi pomogle i informacije iz mojih bilježaka koje sam vodila na predavanjima tijekom studiranja ukrajinistike. Prema kazivanjima i podacima koje sam prikupila tijekom istraživanja dolazim do zaključka da je kod Ukrajinaca u Hrvatskoj uvijek bio izražen njihov identitet i da su ga sačuvali kroz generacije, odnosno asimilacija ih je djelomično zahvatila.

Na početku rada prikazani su podaci iz dosadašnjih istraživanja i drugih dostupnih izvora, a riječ je najviše o radovima hrvatskih Ukrajinaca i ukrajinskih znanstvenika koji su se bavili ukrajinskom dijasporom na području jugoistočne Europe i u tom kontekstu i Hrvatske te online i statističkim podacima. Navedeno sam dopunila građom iz intervjua svojih kazivača koji su aktivni u radu društava „Kobzar“ iz Zagreba i „Karpati“ iz Lipovljana u poglavlju 4. Istraživanjem sam nastojala obuhvatiti sve što se odnosi na Ukrajince na ovim prostorima od njihovog doseljavanja, statističkih podataka o zastupljenosti ukrajinske nacionalne manjine, od 1880. godine (početaka njihovog doseljavanja još dok je dio Ukrajine (zapadni) bio sastavnim dijelom Austro-Ugarske Monarhije kojoj je pripadala i Hrvatska, preko Socijalističke Republike Hrvatske (u kontekstu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije) pa sve do samostalne Republike Hrvatske. Terensko istraživanje koje sam provela obuhvaća četiri kazivanja suvremenih migrantica, žena koje su doselile u Zagreb zbog udaje (njih tri su udane za Hrvate, a jedna za Ukrajinca koji živi i radi u Zagrebu), jednog potomka prvog vala migranata, zatim kazivačice pripadnice druge generacije migranata, te kazivača koji je iz ekonomskih razloga došao u Zagreb osamdesetih godina prošlog stoljeća iz Bosne i Hercegovine. Samo su tri kazivanja su vezana za Lipovljane. Nažalost, nisam bila u mogućnosti doći u kontakt s veći brojem sugovornika zbog toga što je veliki broj Ukrajinaca iselio iz Lipovljana, a stariji su većinom umrli. Ipak, jedan od ovih osam kazivača je autor jedne od knjiga koja mi je poslužila kao izvor za pisanje ovog rada, što mi je uvelike pomoglo

u sakupljanju podataka. Njihova kazivanja potvrdila su mi povijesne činjenice poput planskog naseljavanja, no dala i uvide u pojedinačna iskustva, etnografiju pojedinačnog.

Istraživanje pokazuje da je kod svih kazivača prisutan i izražen ukrajinski patriotizam. Iako su prihvatili Hrvatsku kao svoju novu domovinu i dalje osjećaju snažnu povezanost sa Ukrajinom. Ovdje se može upotrijebiti termin „novi lokalizam" ili „nova zavičajnost" postoji nostalgija za njihovom zemljom, ali se pojavila i lojalnost prema novoj domovini (Grbić-Jakopović 2014: 36). Zanimljivo je to što je patriotizam izražen kod kazivača iz Lipovljana koji su već treća generacija koja živi na ovim prostorima, a druga koja je rođena izvan Ukrajine, dok se u Zagrebu to odnosi na pripadnice posljednjeg, četvrtog vala koje su preselile iz Ukrajine. No već njihova djeca, prema riječima jede od kazivačica, ne osjećaju ukrajinski materinskim jezikom i ne postoji tako čvrsta povezanost sa zemljom njihova podrijetla. Smatram da je to zbog toga što je u prvim dolascima bila zastupljena tzv. lančana migracija, gdje su susjedi i rodbina selili za prethodnim migrantima. Nove zajednice u državama primitka bile su povezanije i homogenije. Bračni drug se tražio među pripadnicima iste etničke zajednice, a takve obitelji su rezultirale održavanjem ukrajinskog identiteta u novim generacijama. Istraživanje pokazuje da suvremena migracija dolazi iz različitih dijelova Ukrajine i da nakon dolaska ovdje moraju tražiti svoje zemljake jer u pravilu nemaju nikoga poznatog. Oni u svojim obiteljima održavanju ukrajinsku tradiciju, ali njihova djeca izložena su jačoj asimilaciji zbog toga što što dolaze iz mješovitih brakova i jer su više izloženi većinskom stanovništvu. Ista situacija, koja se tiče današnje djece, može se primijeniti na Zagreb i na Lipovljane. Drugačiji, ubrzani način života i ubrzanu asimilaciju doživljavaju mala mjesta baš kao i veliki gradovi. Pripadnici ukrajinske zajednice više se ne drže toliko zbijeno i pomalo izolirano, već su se stopili s ostatkom stanovništva, a i sama aktivnost je prebačena u većoj mjeri na same pojedince koji se grupiraju u manje grupe prema vlastitim afinitetima, dok je rad udruga sveden na formalnu ulogu koja nema toliki značaj koji je imala početkom i sredinom prošlog stoljeća. Razlozi dolaska Ukrajinaca u počecima njihovih naseljavanja od kraja 19. stoljeća vezan je ponajviše uz ekonomske razloge, dok su razlozi suvremenih migracija, uzimajući u obzir žensku populaciju, većinom bračne prirode. Sekundarne migracije koje su zahvatile Ukrajince s područja Bosne i Hercegovine bile su popraćene i političkim razlozima. Svi su naglašavali da ono što ih spaja u dolasku ovdje je jednostavno bolji život, bio on iz obiteljskih, ekonomskih ili političkih razloga. Smatraju da ovdje mogu bolje živjeti, a uz to njegovati svoj nacionalni identitet i prenositi ga na svoju djecu. Ukrajinci u Zagrebu i Lipovljanima uglavnom su sa sobom donijeli obilježavanje godišnjih

običaja (Božića, Uskrsa) i u današnje vrijeme ih prakticiraju unutar obitelji, ali i manjinskih udruga. Razlike između Lipovljana i Zagreba ovdje su najmanje vidljive. Svi kazivači su isticali iste običaje: dvanaest posnih jela, misa, kutja, prisutni su kako u gradu tako i na selu, kod svih generacija. Sumirane informacije dovode do zaključka kako je taj dio kulturnog identiteta ostao jak kod svakog pojedinca.

Ono što se primjetno događa je napuštanje starih oblika čuvanja nacionalnog i ostalih identiteta kao što su djelovanja kulturno-prosvjetnih društava. Ona i dalje djeluju, ali interes za aktivno sudjelovanje u njihovim aktivnostima kod mladih je sve manji i oni se okreću drugim načinima održavanja svoje nacionalne svijesti. Iduće istraživanje trebalo bi obuhvatiti mlađu generaciju i istražiti na koji način se oni odupiru asimilaciji i odupiru li joj se zaista? U ranijim razdobljima crkva je kroz religijski identitet čuvala ukrajinstvo zajedno s aktivnostima koje su inicirale žene svećenika potičući učenje i komuniciranje na ukrajinskom jeziku. U suvremeno doba Republika Hrvatska omogućila je učenje jezika nacionalnih manjina u školama. Ukrajinci ga uče prema modelu C. Kroz vrijeme je ostao bitan religijski identitet, danas on služi kao indikator koji ih okuplja i čini ih povezanijima, kao što smo mogli primijetiti iz kazivanja koja govore o misnim slavljima na ukrajinskom jeziku u zagrebačkoj grkokatoličkoj crkvi koja posjećuju Ukrajinci neovisno o tome jesu li prema vjeroispovijedi grkokatolici ili pravoslavci. I dalje ga smatraju (religijski identitet) jednom od važnijih stvari koja ih razlikuje od nepripadnika ukrajinske nacionalne manjine. Uzevši u obzir viđeno, jezični identitet je također razvijen i sačuvan, djeca uče ukrajinski jezik, kako je već spomenuto, prema modelu C u nekoliko hrvatskih škola. Iako ga više ne smatraju materinskim jezikom, on ipak održava određenu sponu sa zemljom porijekla njihovih roditelja. Međusobno Ukrajinci i dalje govore ukrajinski jezik i njeguju ga.

O pojačanoj informatizaciji kao posljedici globalizacije i tehnološkog napretka kao uzroku odmicanja od tradicionalnih oblika djelovanja svjedoči nam kazivanje kazivačice Marije Meleško:

> „Bilo bi važno da postoji ukrajinski radio FM ili neki sličan, web-portal s informacijama koje pomažu lakšem snalaženju novopridošlih stranaca na njihovom materinjem jeziku.“

Prije toga, udruge su imale puno značajniju ulogu kod spajanja novopridošlih Ukrajinaca sa starijim emigrantima.

No bez obzira na postmigracijske generacije migranata, posebice mlade koje više ne osjećaju blisku vezu s Ukrajinom, vidljivo je da je ukrajinska dijaspora u Hrvatskoj kroz sva četiri vala uspjela sačuvati svoj nacionalni identitet. Prolaskom vremena promijenili su se načini života, različiti interesi doveli su do razvijanja različitih načina predstavljanja sebe kao Ukrajinaca. Kazivačice iz Zagreba naglašavaju razlike između starih i novih doseljenika i ističu kako se sve više okreću modernim načinima čuvanja svog identiteta van djelovanja kulturno-prosvjetnih društava u vidu neformalnih druženja i aktivnosti. U principu, možemo se pozvati na promišljanja o tome kako „identitet u psihološkom smislu ima značenje jedinstvenosti i krajnje individualnosti osobe, predstavlja u pravom smislu riječi esencijalnu različitost svakog čovjeka ponaosob, dok se u društvenom smislu odnosi na zajedništvo i sličnost te je stoga idealan medij za međusobno povezivanje ljudi uz osjećaj širega zajedništva: pripadanje grupi na temelju određenih zajedničkih karakteristika“ (Grbić-Jakopović 2014 : 40). Zbog toga što je kultura postala šire i otvoreno polje i ubrzavanju dinamike između kulture i ljudi, dovelo je do „umnažanja broja raznolikih identifikacijskih strategija i praksi, s istim ciljem: razumijevanje sebe samoga“ (ibid. 41).

Tijekom vremena može doći do diferencijacije, asimilacije ili hibridizacije identiteta. Nastajanje hibridnog identiteta je „dvosmjeran proces koji uključuje interpretaciju univerzalizaciju partikularizma i partikularnost univerzalizma (Leavy, Smith 2008: 3). U prijevodu, dvije etničke ili kulturne kategorije koje su u prirodi međusobno jako udaljene, u nastanku hibridnosti međusobno se miješaju.

Nakon razgovora s kazivačima i promatranja njihovog djelovanja u društvu zaključujem da se njihov identitet transformirao u hibridni. Od prvotne diferencijacije, tijekom izloženosti novoj kulturi i većinskom stanovništvu, dva različita identiteta su se s vremenom počela preklapati. Preuzeli su u svom životu hrvatske običaje, hrvatski jezik, državljanstvo, a istovremeno sačuvali sve to s ukrajinske strane i napravili neku vrstu korelacije ta dva identiteta u svakodnevnom životu i djelovanju. Stekla sam dojam da zapravo žive u dva svijeta međusobno povezana, na druženjima sa svojim zemljacima pričaju ukrajinskim jezikom o svom svakodnevnom životu, ali s druge strane čine to na hrvatski način uz kavu, opuštanje i sve ono što im je bilo neobično i nepovezano s njihovim životom u Ukrajini (v. kazivanje Okasne Pinčuk). U kulinarstvu miješaju ukrajinska i hrvatska jela, a miješanje je primjetno i u načinu odijevanja „evo naše, u Šumeću, to kad dođu u crkvu, sve u šokačkoj nošnji, a Ukrajinke.“ (Slavko Burda).

Popis literature:

BURDA, Slavko ur. 1995. *Rusini i Ukrajinci u Republici Hrvatskoj (1991-1995).* Zagreb: Savez Rusina i Ukrajinaca Republike Hrvatske.

BURDA, Slavko i GRALJUK, Boris ur. 2002. *Ukrajinci Hrvatske, materijali i dokumenti.* Zagreb: KPD Rusina i Ukrajinaca Zagreba.

BAEZ, Benjamin 2002. „Learning to forget: reflections on identity and language". *Journal of Latinos and Education* 1(2):123-132 .https://www.researchgate.net/publication/240519459_Learning_To_Forget_Reflections_on_Identity_and_Language (pristup 16.8.2020.).

FALZON, Mark-Anthony. 2016. *Multi-Sited Etnography: Theory, Praxis and Locality in Contemporary Research.* New York: Routledge.

GELO Jakov. 1998. *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske: 1880-1991: po naseljima.* Zagreb: Državni zavod za statistiku.

GRALJUK Boris. 2010. *100 godina ukrajinske grkokatoličke župe Lipovljani.* Zagreb.

GRBIĆ-JAKOPOVIĆ Jadranka. 2014. *Multipliciranje zavičaja i domovina*. Zagreb: FF PRESS.

HOLOVČUK Pavlo. 2018. *Sjećanja na život Ukrajinaca u Bosni i Hrvatskoj*. Novska: Ogranak Matice hrvatske u Novskoj.

KORENČIĆ Mirko. 1979. *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske: 1857.-1971.* Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

LEAVY P., IYALL SMITH K.E. 2008. *Hybrid identities Theoretical and empirical examinations.* Boston: Brill, Leiden.

MIZ Roman. 2004. *Ukrajinci u Lipovljanima i Novoj Subockoj*. Vukovar: Savez Rusina i Ukrajinaca.

MILANJA Cvjetko. 2012. *Konstrukcije kulture-Modeli kulturne modernizacije u Hrvatskoj 19. stoljeća.* Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

POTKONJAK Sanja. 2014. *Teren za etnologe početnike.* Zagreb: hed biblioteka i FF PRESS.

ROVIRA, Lourdes C. 2008. The relationshipbetween naguage and identity. The use of the home language as a human right of the immigrant. *REMHU-Revista Interdisiplinar da Mobilidande Humana*, vol. 16, no. 31, 63-81. Brazil: Centri scalabriniano de Estudos Migratorios Brasilia https://www.redalyc.org/pdf/4070/407042009004.pdf (pristup 17.8.2020.).

SEMENJUK Ivan 2018. *25 godina KPD Ukrajinaca „Karpati" Lipovljani 1992.-2017.* Lipovljani.

SMITH Anthony D. 1998. *Nacionalni identitet*. Zemun: Beograd: Biblioteka XX. vek, Čigoja štampa.

ŠKILJAN Filip. 2013. Svakodnevni život Ukrajinaca u Lipovljanima i okolici u dvadesetom stoljeću. Vukovar, Zagreb: Ukrajinska zajednica RH, Lipovljani KPD Ukrajinaca Karpati.

ZLODI Zdravka. 2005. Rusini/Ukrajinci u Hrvatskoj-etape doseljavanja i problem imena Scrinia Slavonica: godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest, Sv. 5 (2005), stri.408-431, 2005. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=12455 (pristup 17.8.2020.).

Izvori

Kazivači

Zagreb:

BURDA Slavko, rođen 1950. u Banja Luci, živi u Zagrebu od 1980.

MAMEVA Irina rođena 1968. Kryvyj Ryh u Ukrajina, živi u Zagrebu od 2014.

MELEŠKO Marija rođena 1977. u Kijevu, Ukrajina, živi u Zagrebu od 2008.

OPALČUK Sofia rođena 1996. u Lavovu, Ukrajina, živi u Zagrebu od 2019.

PINČUK Oksana rođena 1978. u Kijevu Ukrajina, živi u Zagrebu od 2009.

Lipovljani:

HOLOVČUK Pavlo rođen 1940. u Devetini, Bosna i Hercegovina, živi u Lipovljanima od 1980.

HOLOVČUK Ankica rođena 1953. Lipovljani

SEMENJUK Ivan, rođen 1948. u Lipovljanima mu obitelj živi od 1947.

Internetski izvori

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/censuslogo.htm (pristup 17.8.2020.)

https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/census.htm (pristup 17.8.2020.)

Enciklopedija

https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=23443 (pristup 17.8.2020.)

https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=9427 (pristup 17.8.2020.)

Središnji državni portal

https://gov.hr/moja-uprava/obrazovanje/obrazovanje-na-jeziku-i-pismu-nacionalnih-manjina/predskolsko-osnovnoskolsko-i-srednjoskolsko-obrazovanje-na-jeziku-i-pismu-nacionalnih-manjina/1970 (pristup 1.7.2020.)

Portal Hrvatskog kulturnog vijeća

https://www.hkv.hr/izdvojeno/komentari/dvidmarovic/16876-d-vidmarovic-gladomor-u-ukrajini-1932-1933-prilog-povijesti-genocida.html (pristup 5.8.20.)

Križevačka eparhija

http://www.krizevacka-eparhija.com/index.php/eparhija/povijest-eparhije/8-povijest-grkokatolicke-crkve-u-hr (pristup 17.8.2020)

KUD „Lipovljani“

https://www.kudlipalipovljani.hr/lipa1/povijest/povijest-kud-a.html (pristup 7.7.2020. 21:38)

Ukrajinska zajednica Republike Hrvatske

http://uzrh.hr/hr/kobzar-zagreb/ (2.7.2020. 14.47)

Sažetak

Očuvanje i transformacija identiteta Ukrajinaca u Zagrebu i Lipovljanima

Ukrajinci su na hrvatski etnički i povijesni prostor doseljavali od kraja 19. stoljeća. Kao državljani iste države Austro-Ugarske Monarhije, nakon odlaska Osmanlija planski su naseljavani na depopulirane plodne prostore Srijema, Slavonije i Bačke, a nakon aneksije Bosne i Hercegovine i nju. Naseljavanje traje do danas ponajviše iz ekonomskih i bračnih razloga. Služeći se kvalitativnom metodologijom, multilokalnom etnografijom isprepletenom s etnografijom pojedinačnog i življenim iskustvima cilj rada bio je istražiti kako se s godinama transformirao i čuvao identitet Ukrajinaca u Republici Hrvatskoj s fokusom na Zagreb i Lipovljane. Informacije su prikupljane iz kazivanja osmero kazivača iz Zagreba i Lipovljana, statističkih podataka koji se odnose na broj Ukrajinaca na području Hrvatske, Zagreba i Lipovljana te članaka ukrajinskih autora i pojedinih Ukrajinaca iz Hrvatske. Istraživanje nacionalnog, religijskog, kulturnog i jezičnog identiteta pokazuje da je s vremenom došlo do hibridizacije ukrajinskog i hrvatskog identiteta, odnosno spajanja hrvatskih i ukrajinskih elemenata kulture u svakodnevnom životu, što se očituje kroz dvojezične obitelji, miješanu gastronomiju, preuzimanje nekih dijelova običaja itd.

Ključne riječi: Ukrajinci, Zagreb, Lipovljani, identitet, nacionalne manjine

The preservation and transformation of the identity of Ukrainians in Zagreb and Lipovljani

Ukrainians have been immigrating to the Croatian ethnic and historical area since the end of the 19th century. As citizens of the Austro-Hungarian Monarchy after the departure of the Ottomans, they were systematically settled in the depopulated and fertile areas of Srijem, Slavonia and Bačka, and after the annexation of Bosnia and Herzegovina, there as well. They are settling in these areas to this day for economic and marital reasons. Using qualitative methodology, the multilocal ethnography intertwined with individual ethnography and lived experiences, this paper's goal is to explore how the identity of Ukrainians in the Republic of Croatia was transformed and preserved over the years, with a focus on Zagreb and Lipovljani. Information was collected from the narrations of eight narrators from Zagreb and Lipovljani, from statistical data where the numbers of Ukrainians in Croatia, Zagreb and Lipovljani are concerned, and from articles written by Ukrainian authors and certain Ukrainian individuals in Croatia. The national, religious, cultural and linguistic identity research shows that a hybridization of Ukrainian and Croatian identity occurred over time, or rather a merging of Croatian and Ukrainian cultural elements in everyday life, which is manifested through bilingual families, mixed gastronomy, the partial appropriation of customs, etc.

Keywords: Ukrainians, Zagreb, Lipovljani, identity, national minorities